Turkish Studies
Educational Sciences
Volume 13/11, Spring 2018, p. 505-542
DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13362
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi
Received/Geliş: Mart 2018 **Accepted/Kabul:** Haziran 2018
Referees/Hakemler: Prof. Dr. Songül TAŞ – Dr. Öğr. Üyesi Bilge BAĞCI AYRANCI

This article was checked by iThenticate.

ORTAOKUL 5. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABINDAKİ (2017) OKUMA ETKİNLİKLERİNİN METİNLERARASILIK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Gülşah DURMUŞ[*]

ÖZET

Temel dil becerileri ve dil bilgisi öğrenme alanı, hem Türkçe öğretimi hem de öğretim programları ve ders kitapları açısından büyük önem arz etmektedir. Anlama ve anlatma becerileri olarak değer kazanan temel dil becerilerinden anlamanın dinleme becerisinden sonra gelen ikinci basamağının okuma becerisi olduğu gerçeğinden hareketle bu çalışmanın merkezinde okuma becerisi ile son yıllarda temel dil becerileri öğretimi süreçlerinde önemi özellikle vurgulanmaya başlanan metinlerarasılık ve metinlerarası okuma bulunmaktadır.

Bu çalışmada *2017 Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*nda yer alan 24 okuma metninin metinlerarasılık üzerine sistematik bir kuram ortaya koyan Gérard Genette'in Metinsel Aşkınlık İlişkileri Kuramı'nın beş alt boyutu olan metinlerarasılık, ana metinsellik, yan metinsellik, üst metinsellik ve yorumsal üst metinsellik çerçevesinde ele alınması amaçlanmıştır.

Çalışmada ele alınan okuma metinleri üzerinde Metinsel Aşkınlık İlişkileri Kuramının sınırları açıkça netleştirilmiş temel verileri merkeze alınarak dokuman incelemesine başvurulmuş; çalışma, betimsel analiz süreçleri ile şekillendirilmiştir.

Çalışma, *2017 Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)* verileri, bu programa göre hazırlanmış *2017 Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*nda yer alan 24 okuma metni; Gérard Genette'in Metinsel Aşkınlık İlişkileri Kuramı'nın beş alt boyutu ile sınırlıdır. Göstergelerarasılık kapsamında değerlendirilebilecek etkinlikler, çalışmanın sınırları dışında bırakılmış; bu konuda gerçekleştirilen tespitlere ismen değinilmekle yetinilmiştir.

[*] Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi Türkçe Öğretmenliği Programı, El-mek: gulsahdurmus@aydin.edu.tr

2017 *Türkçe Dersi Öğretim Programı*'na uygun olarak hazırlanan *Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*nda Metinsel Aşkınlık İlişkileri Kuramı ve alt boyutlarının izinin sürüldüğü bu çalışmada gerçekleştirilen analiz süreci bir bütün olarak değerlendirildiğinde ulaşılan ilk önemli sonuç, yorumsal üst metinsellik hariç kuramın bütün alt boyutlarına yönelik olarak düzenlenmiş etkinliklerin tespit edilmiş olmasıdır.

Belirtilmesi gereken bir diğer önemli nokta, ders kitaplarındaki metinlere yönelik olarak düzenlenecek metinlerarasılık etkinliklerinde bu konu üzerinde çalışmış ve uygulamaya dönük veriler ortaya koymuş kuramcıların sistematik verilerinden yararlanılması gerektiğidir.

Analiz sürecinde okuma metinlerinin işleniş basamaklarına yerleştirilen dinleme/ izleme metinlerinin varlığı ile konuşma ve yazma etkinlikleri; ders kitabında temel dil becerileri arasında kesin çizgilerle belirgin kılınmış bir ayrıştırmanın yerine beceriler arası geçişkenliğe yaslanan bir bütünselliği yansıtması açısından dikkate değerdir.

Anahtar Kelimeler: 2017 ve 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2017 Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Okuma Etkinlikleri, Metinsel Aşkınlık İlişkileri Kuramı.

EVALUATION OF READING ACTIVITIES IN SECONDARY SCHOOL 5TH GRADE TURKISH COURSE BOOK (2017) IN TERMS OF INTERTEXTUALITY

ABSTRACT

Basic language skills and language learning are of great importance both in terms of Turkish language teaching, curricula and textbooks. Considering that second step after listening skill is reading skill related with understanding, which is one of the basic language skills together with narration skill, intertextuality and intertextual importance of which are especially being emphasized in basic language skill teaching processes, reading takes place together with reading skill in the center of this study.

In this study, the aim is to handle 24 reading texts in the textbooks of the *2017 Secondary School 5th Grade Turkish Course Book* under the scope of five sub-dimensions of Gérard Genette's Transtextual Relations Theory, which provides a systematic theory on the texts, namely intertextuality, hypertextuality, paratextuality, architextuality and metatextuality.

On the reading texts handled in the study document examination was used by taking the basic data of Transtextual Relations Theory, limits of which is clearly defined, as a basis and the study was shaped by descriptive analysis processes.

The study includes *2017 Turkish Lesson Curriculum (Primary and Secondary Schools 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 and 8th Grades)* and 24 reading texts in *2017 Secondary School 5th Grade Turkish Course Book* prepared according to this program and is limited by five sub-dimensions of Gérard Genette's Transtextual Relations Theory. Activities that can be assessed

under the scope of intersemiotic are excluded from the boundaries of the work; the findings made in this issue were limited by mentioning the names only.

The first important result reached according to the analysis process which was carried out as a whole in this study, in which the Transtextual Relations Theory and its sub-dimensions were taken into account in the *2017 Secondary School 5th Grade Turkish Course Book* prepared in accordance with the *2017 Turkish Lesson Curriculum (Primary and Secondary Schools 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 and 8th grades),* was that the activities arranged in line with all of the sub-dimensions of the theory, excluding architextuality, were determined.

Another important point that needs to be mentioned is that systematic data of theorists who have worked on this subject and have put forward practical data have to be utilized in intertextuality activities to be organized for texts in textbooks.

Speech and writing activities with the presence of listening/ monitoring texts placed in the processing steps of reading texts in the analysis process are noteworthy as they reflect a totality that leans on transitivity between the skills rather than a clear distinction between basic language skills in the textbooks.

STRUCTURED ABSTRACT

Basic language skills and language learning are of great importance both in terms of Turkish language teaching, curricula and textbooks. Considering that second step after listening skill is reading skill related with understanding, which is one of the basic language skills together with narration skill, intertextuality and intertextual importance of which are especially being emphasized in basic language skill teaching processes, reading takes place together with reading skill in the center of this study.

1. Aim

In this study, the aim is to handle 24 reading texts in the textbooks of the *2017 Secondary Turkish 5th Grade Course Book* under the scope of five sub-dimensions of Gérard Genette's Transtextual Relations Theory, which provides a systematic theory on the texts, namely intertextuality, hypertextuality, paratextuality, architextuality and metatextuality.

2. Method

In this study, research data was obtained through a screening model which is among qualitative research models. "Screening models are research approaches that aim to describe the past or present as it exists. An event, an individual or an object which is subject to research, is tried to be defined within its own conditions and as it exists" (Karasar, 1995: 77).

In this study, document analysis method which is among qualitative data collection methods was used. In the analysis of collected data, descriptive analysis method was used. The data was analyzed by descriptive analysis method. Content analysis and descriptive analysis are used in the analysis of data in qualitative researches. Descriptive

analysis is used mostly in researches which have a very clear theoretical meaning, whereas content analysis is used by forming themes that are theoretically not significant and by forming sub themes if there are any (Yıldırım ve Şimşek, 2006). On the reading texts handled in the study document examination was used by taking the basic data of Transtextual Relations Theory, limits of which is clearly defined, as a basis and the study was shaped by descriptive analysis processes.

In this study, information given by Aktulum (1999) for the five sub-dimensions of the theory in his book named *Metinlerarası İlişkiler* was taken as a basis. In the study, the steps taken from this data step by step are as follows:

In the study, when the determinations were made about the intertextual dimension of the theory, the concrete existence of a text in another text was emphasized, and the indirect quotations which were performed with the direct quotations indicated by quotation marks and indirect quotations realized by referring to the name of a text or its author were tried to be presented.

In the hypertextuality dimension of the theory, new text creation activities which were aimed to be realized by students in the light of the reading text that was being worked on, were emphasized. This process was named as "la versification" in situations where it is desirable to create poetry text and the steps of "la prosification" in situations where it is desirable to create a prose text from poetry text. In the examined reading activities, the process of adding the elements which are not present in the handled text to the new text is regarded as extraction while removing the elements is regarded as reduction. If the text to be examined is translated from another language to Turkish, it is stated that the text is the translation of the main textual transformation process that exists in itself.

The activities that relate to the interaction between the title, subtitle and visuals of the reading texts and the content of the text are taken as a whole in the paratextuality dimension of the theory.

The activities carried out in order to determine the form and content characteristics of the texts to be read and the kind of linguistics belonging to them are evaluated in terms of the architextuality of the theory directly which is related to the textual representations expressed in the text and activities.

The metatextuality dimension of the theory involves textual reinterpretation processes in the light of interpretations and evaluations carried out on the text by the writer or literary critics. It was observed in the examined textbook that this dimension of the theory is neglected. It is possible, on the pages of reading texts that the information boxes briefly referred to the artists and the literary genres they give are partly to be considered at this dimension of the theory.

3. Limitations

The study includes *2017 Turkish Lesson Curriculum (Primary and Secondary Schools 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 and 8th grades)* and 24 reading texts in *2017 Secondary School 5th Grade Turkish Course Book* prepared according to this program and is limited by five sub-dimensions of Gérard

Genette's Transtextual Relations Theory. Activities that can be assessed under the scope of intersemiotic are excluded from the boundaries of the work; the findings made in this issue were limited by mentioning the names only.

4. Conclusion

The first important result reached according to the analysis process which was carried out as a whole in this study, in which the Transtextual Relations Theory and its sub-dimensions were taken into account in the *2017 Secondary School 5th Grade Turkish Course Book* prepared in accordance with the *2017 Turkish Lesson Curriculum (Primary and Secondary Schools 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 and 8th grades)*, was that the activities arranged in line with all of the sub-dimensions of the theory, excluding architextuality, were determined. It can be stated that the texts to be written in the new textbooks that will be prepared according to this result, should contain comments and evaluations made by the authors of the texts and literary critics and accordingly be used in the reinterpretation process of the text.

In this section, it is necessary to summarize the remarkable common elements in the processing steps of all the texts. The "Preparatory Studies" and "Preparing for the Next Course" sections of the texts are in such a form as if architextuality is left to students. It can be stated that traces of intertextuality can be observed in the first two steps of the activities section, while intertextuality and hypertextuality can be observed in the 3rd and 4th activities and hypertextuality, paratextuality and intertextuality can be observed in activities from 6th to 10th respectively. It should be emphasized that the dimension which is least reflected in the reading activities of the theory is the architextuality.

Another important point that needs to be mentioned is that systematic data of theorists who have worked on this subject and have put forward practical data have to be utilized in intertextuality activities to be organized for texts in textbooks. These activities should lean on a synthesis arranged both in the light of the educational sciences and the subject area as well as the teaching program achievements and also the interpretation of intertextuality theorists. The obtained data demonstrate that the investigated activities do not reflect a theoretical systematics about intertextuality but partially carry traces of the data from different theories suggested on intertextuality.

In order to conduct studies which will make the intertextual links more systematic, it is necessary to cooperate with the researchers who have done theoretical and practical work in this field. In particular, the terms of rereading, interpretation and text resolution of each of the intertextuality theorists who put forward practical data should be examined in detail, and activities should be established in light of the theory to which each text in the textbook allow systematical activities to be arranged in accordance with the data of the theory.

Speech and writing activities with the presence of listening/ monitoring texts placed in the processing steps of reading texts in the analysis process are noteworthy as they reflect a totality that leans on transitivity between the skills rather than a clear distinction between basic language skills in the textbooks.

Keywords: 2017 and 2018 Turkish Lesson Curriculum, 2017 5th Grade Turkish Course Book, Reading Activities, Transtextual Relations Theory.

1. Giriş

Temel dil becerileri ve dil bilgisi öğrenme alanı, hem Türkçe öğretimi hem de öğretim programları ve ders kitapları açısından büyük önem arz etmektedir. Anlama ve anlatma becerileri olarak değer kazanan temel dil becerilerinden anlamanın dinleme becerisinden sonra gelen ikinci basamağının okuma becerisi olduğu gerçeğinden hareketle bu çalışmanın merkezinde **okuma becerisi** ile son yıllarda temel dil becerileri öğretimi süreçlerinde önemi özellikle vurgulanmaya başlanan **metinlerarasılık** ve **metinlerarası okuma** bulunmaktadır.

Okuma; görme, algılama, dikkat, odaklanma, hatırlama, ilişki kurma, kavrama, değerlendirme, seslendirme gibi farklı bileşenlerden oluşan, bilişsel ve fiziksel duyu organlarının aynı anda işlemesine dayanan **karmaşık** bir süreç olarak tanımlanabilir (Karatay, 2011: 12). Okuma sürecinde ihmal edilen **duyuşsal özellikleri** temel alarak gerçekleştirilen tanımlardan biri şöyledir: "Yazılı metnin üretildiği dilin anlamsal ve dil bilgisel özelliklerini tanıyan bireylerin, belirli amaçlar doğrultusunda, hızlı bir biçimde kod çözerek ve birtakım stratejiler kullanarak gerçekleştirdikleri, **duyuşsal yönü de olan** yinelemeli bir anlamlandırma sürecidir" (Ülper, 2010: 3). Alanyazında üzerinde durulan tanımlardan hareketle okumanın meydana gelmesini fiziksel ve zihinsel bir eylem; devamlılığını ise **sosyal bir durum** olarak değerlendiren çalışmalar mevcuttur (Arıcı, 2012: 4).

İlköğretim ikinci kademe okuma becerisi ve Türkçe ders kitaplarındaki okuma etkinlikleri üzerine alanyazında farklı noktalara odaklanan pek çok çalışma bulunmaktadır: Ortaokul öğrencilerinin okuma tercihleri (Aydın ve Bağcı Ayrancı; 2018), okuma etkinliklerinde karşılaşılan sorunlar (Gün, 2012), okuma etkinliklerinde göz ardı edilen bir konu: sözcük öğretimi (Yıldız ve Okur; 2010), göstergebilimsel çözümleme yönteminin Türkçe dersi okuma etkinliklerine uyarlanması (Yozgat, 2016), 6. sınıf Türkçe dersi okuma etkinliklerinde yaratıcılığı geliştirme yöntemlerinin kullanımı (Başpınar Yörük, 2013) bu çalışmalardan birkaçıdır.

Dinleme, konuşma, okuma ve yazma temel becerileri ile dil bilgisi öğrenme alanının bir vücudun organları gibi ayrılmaz bir bütünlük gösterdiği dil öğretiminde dünyada ve Türkiye'de art arda görülen, ancak birbirinden keskin çizgilerle ayrılamayan, geleneksel, davranışçı, bilişsel ve **yapılandırmacı yaklaşım** ile bu yaklaşımlar arası evrilme süreçlerinde eskiden edebî metinlerle yapılan Türkçe öğretiminin yerini yeni Türkçe öğretim programlarında edebî metinlerle özgün ve özel metinler almış; öğretme- öğrenme süreçlerinde öyküleyici ve bilgilendirici metinler ile şiir metinlerine yer verilmeye başlanmıştır (Güneş, 2013b: 1). Öğretim sürecinde ise eskiden metin öğretimi yapılırken son yıllarda **metinle öğrenme**ye geçilmiştir (Güneş, 2013c: 603). Metnin dil öğretimi sürecinde amaç olarak kullanıldığı metin öğretiminin aksine metinle öğrenmede metinlerden araç olarak yararlanılmakta; öğrenciler, anlamaya, kavramaya, dil ve zihinsel becerilerini geliştirmeye, metne dayalı ilginç etkinlikler yapmaya yönlendirilmektedir (Güneş, 2013a: 259).

Akyol, metinden anlam kurma şekillerinin **metin içi anlam kurma** (anlam kurmalar, okuyucunun önünde hazır bulunan metnin içerisinde gerçekleşmektedir), **metin dışı anlam kurma** (okuyucunun önündeki metinden ilham alarak o metnin sınırlarını aşmasıdır. Yazılı veya yazısız bütün kaynaklar cevap kaynağı olarak kullanılabilir) ve **metinlerarası anlam kurma** olmak üzere üç farklı biçimde gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Ona göre metinlerarası anlam kurmada metinlerden (anlamlardan) metin üretme vardır. Bu tür anlam kurmada okuyucu, üst düzey bilişsel süreçleri kullanır. Okuyucu, metinlerle (yazarlarla) tartışarak okumaktadır. Metinlerarası okumak ve anlam

kurmak, metinlerarası düşünme ve alternatif bakış açıları geliştirmeyi sağlayacaktır. Akyol'a göre metnin önemi, yazarın ne söylediğine göre değil okuyucunun ne kazandığına göre belirlenebilir (2010: 233- 235).

Tematik yaklaşım esas alınarak hazırlanan *2017 Türkçe Dersi Öğretim Programı*'nda okuma ve yazma kazanımları metin içi, metin dışı ve **metinlerarası okuma** yoluyla anlam oluşturmayı sağlayacak şekilde yapılandırılmıştır. Metinlerarasılık, bu öğretim programında Okuma Kültürü temasında işlenebilecek konu örneklerinden biri olarak da yer almaktadır (MEB, 2017: 10, 18).

Programda 4- 8. sınıf düzeylerinde yer alan "T.4.3.31.Metinler arasında karşılaştırma yapar." kazanımı; 4. sınıf düzeyinde "*Metinlerin konuları ve karakterleri açısından karşılaştırılması sağlanır.";* 5. sınıf düzeyinde *"*T.5.3.27. *Metinleri biçim ve tür gibi açılardan karşılaştırmaları sağlanır.*"; 6. sınıf düzeyinde "T.6.3.25. *Metinlerin tema, konu, olay örgüsü ve karakterler açısından karşılaştırılması sağlanır.";* 7. sınıf düzeyinde "T.7.3.25. *Bakış açısı ve mesajlar karşılaştırılır.*"; 8. sınıf düzeyinde "T.8.3.23. *Aynı metnin çeviri, farklı baskı vb. özellikleri itibarıyla karşılaştırılması sağlanır."* açıklamaları ile ifadesini bulur (MEB, 2017: 35, 40, 44, 48, 52). Burada konu ve karakterlerden biçim ve türe, olay örgüsünden bakış açısı ve mesajlara oradan da çeviri ve farklı baskı özelliklerine doğru ilerleyen bir gelişim çizgisi söz konusudur. Ancak bu kazanım ve açıklamaların "Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi"nin sınırlarını aşabildiğini ve metinlerarasılık üzerine ortaya konulmuş sistematik bir kurama yaslandığını belirtmek oldukça güçtür.

Bu çalışma, 5. sınıf düzeyine yönelik okuduğunu anlama becerisine odaklanmaktadır. Programda yer alan 5. sınıf okuma kazanım ve açıklamaları, Metinsel Aşkınlık İlişkileri Kuramının izi sürülerek analiz edildiğinde bunlar arasında **ismen gönderim yapılmamakla birlikte** kuramın beş alt boyutu kapsamında değerlendirilebilecek ifadelere rastlandığı belirtilebilir:

"T.5.3.12. Metin türlerini ayırt eder. *Hikâye, fabl, masal, haber metni türleri tanıtılır. Metin türleri ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmez.*" kazanım ve açıklamasını kuramın **üst metinsellik** boyutunda,

"T.5.3.13. Okuduklarını özetler." kazanımını kuramın **ana metinsellik** boyutunun **indirgeme** basamağında;

"T.5.3.17. Metni yorumlar. a) **Yazarın bakış açısı**nı fark etmeleri, olayları ele alış şeklini yorumlamaları ve öğrencilerin metinle ilgili kendi bakış açılarını ifade etmeleri sağlanır. b) Metin içeriğinin yorumlanması sırasında metinlerdeki örneklere ve ayrıntılara **atıf yapılması** sağlanır." kazanım ve açıklamasının a maddesini kuramın **yorumsal üst metinsellik** boyutunda, b maddesini ise kuramın **metinlerarasılık** boyutunun **doğrudan alıntı** basamağında;

"T.5.3.24. Okuduğu metnin içeriğine uygun başlık/ başlıklar belirler." kazanımını ise kuramın **yan metinsellik** boyutunda değerlendirmek mümkündür.

Bu kazanım ve açıklamalar, 2017 ve 2018 öğretim programlarında aynı kazanım numaraları ile birebir aynı biçimde yer almaktadır (MEB, 2017: 39- 40; MEB, 2018: 37- 38).

2. Amaç

Bu çalışmada *2017 Ortaokul 5 Türkçe Ders Kitabı*nda yer alan 24 okuma metninin metinlerarasılık üzerine sistematik bir kuram ortaya koyan Gérard Genette'in Metinsel Aşkınlık İlişkileri Kuramı'nın beş alt boyutu olan **metinlerarasılık**, **ana metinsellik**, **yan metinsellik**, **üst metinsellik** ve **yorumsal üst metinsellik** çerçevesinde ele alınması amaçlanmıştır.

3. Yöntem

Bu çalışmada araştırma verileri, nitel araştırma modellerinden tarama modeli yoluyla elde edilmiştir. "Tarama modelleri, geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu var olduğu şekliyle

betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve var olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır" (Karasar, 1995: 77).

Bu çalışmada nitel veri toplama yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Toplanan veriler, betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Nitel araştırmalarda verilerin analizinde içerik analizi ve betimsel analiz kullanılmaktadır. Betimsel analiz, daha çok kuramsal anlamda **çok açık bir temele sahip olunan araştırmalarda** kullanılırken, içerik analizi kuramsal anlamda belirgin olmayan temalar ve eğer varsa alt temaların oluşturularak analiz edilmesinde kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Çalışmada ele alınan okuma metinleri üzerinde Metinsel Aşkınlık İlişkileri Kuramının sınırları açıkça netleştirilmiş temel verileri merkeze alınarak dokuman incelemesine başvurulmuş; çalışma, betimsel analiz süreçleri ile şekillendirilmiştir.

Ayak sesleri **Rus Biçimcileri** ile duyulmaya başlanan metinlerarasılık, **Mikhail Bakhtin**'in "söyleşimcilik (dialogisme)" ve "karnaval" kavramları ile kuramsal alandan uygulama alanına taşınır. Yaptığı tercümelerle Bakhtin'in geç de olsa Batı'da tanınmasını sağlayan **Julia Kristeva** vasıtasıyla metinlerarasılık kavramının anlamı genişletilir ve oluşturulmuş bütün metinler birer "alıntılar mozaiği" olarak algılanmaya başlanır. **Roland Barhes**, "öznellik" kavramının metinden atılarak metnin kendi içinde anlam ürettiğini savunur. Ona göre metin, yazar ile alıcı arasında kurulan bir ilişki değil, bir yapıt ile başka yapıt arasında kurulan başka metinlerin kesiştiği bir alandır. **Michael Riffaterre** tarafından "okuma etkisi"nin şekillendirdiği okur merkezli bir alımlama kuramı boyutuna taşınan metinlerarasılık, ilk kez **Laurent Jenny** tarafından sistematikleştirilmeye çalışılır. Jenny gibi metinlerarasılığı sistematikleştirme gayreti taşıyan **Gérard Genette** ise öteki eleştirmenlerden ayrı olarak iki yapıt arasındaki her türlü alışverişe bir metinlerarası yerine "metinsel aşkınlık" adını verir. Metinlerarasılık (intertextualité), Genette'in tespit ettiği beş tip metinsel aşkınlık ilişkisinden sadece biridir. Genette'in tespit ettiği diğer metinsel aşkınlık ilişkisi türleri ise "ana metinsellik (hypertextualité)", "yan metinsellik (paratextualité)", "üst metinsellik (architextualité)" ve "yorumsal üst metinsellik (métatextualité)"tir. Genette'in belirlediği bu beş ulam birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmaz (Aktulum, 1999: 7- 92; Durmuş, 2015: 223- 224; Durmuş, 2012: 116- 128).

Bu çalışmada kuramın beş alt boyutuna yönelik olarak Aktulum (1999) tarafından *Metinlerarası İlişkiler* kitabında verilen bilgiler merkeze alınmıştır. Çalışmada bu verilerden hareketle gerçekleştirilen işlemler, adım adım şöyledir:

Çalışmada kuramın **metinlerarasılık** boyutuna yönelik tespitler yapılırken bir metnin başka bir metin içerisindeki **somut varlığı** üzerinde durulmuş, sözcüğü sözcüğüne ve çoğu zaman ayraçlarla/ tırnak işaretleriyle belirtilen **doğrudan alıntı**lar ile bir metnin ya da yazarın ismen anılması ile gerçekleştirilen **dolaylı alıntı**lar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kuramın **ana metinsellik** boyutunda işlenen okuma metninden hareketle öğrenciler tarafından gerçekleştirilmesi istenen **yeni bir metin oluşturma etkinlikleri** üzerinde durulmuştur. Bu işlem, düzyazı biçiminde oluşturulmuş bir metinden hareketle şiir metni oluşturulmasının istendiği durumlarda **koşuklaştırma/ şiirleştirme**; işlenen şiir metninden hareketle bir düzyazı metninin oluşturulmasının istendiği durumlarda ise **düzyazılaştırma** şeklinde adlandırılmıştır. İncelenen okuma etkinliklerinde oluşturulan yeni metne işlenen metinde bulunmayan unsur/lar/ın eklenmesi işlemi, **genişletme**; işlenen metindeki unsur/lar/ın oluşturulan yeni metinden çıkarılması işlemi ise **indirgeme** olarak değerlendirilmiştir. İşlenen okuma metni, başka bir dilden Türkçeye çevrilmiş ise metnin kendisinde var olan **ana metinsel ciddi dönüşüm** sürecinin **çeviri** olduğu belirtilmiştir.

Okuma metinlerinin başlık, alt başlık ve görselleri ile metnin içeriği arasındaki etkileşimlere yaslanan etkinlikler, bir bütün olarak kuramın **yan metinsellik** boyutunda ele alınmıştır.

İşlenen okuma metinlerinin biçim ve içerik özellikleri ile türsel olarak hangi ulama ait olduğunun belirlenmesine yönelik olarak gerçekleştirilen etkinlikler, metinde ve etkinliklerde ifade edilen **yan metinsel göstergelerle** doğrudan doğruya bağlantılı olarak kuramın **üst metinsellik** boyutunda değerlendirilmiştir.

Kuramın **yorumsal üst metinsellik** boyutu, metnin yazarı ya da edebiyat eleştirmenleri tarafından metne yönelik olarak gerçekleştirilen yorum ve değerlendirmeler ışığında **metni yeniden anlamlandırma süreçlerini** içine almaktadır. Ele alınan ders kitabında yer alan okuma metinlerinde kuramın bu boyutunun ihmal edildiği görülmüştür. Okuma metinlerinin yer aldığı sayfalarda sanatçılara ve eser verdikleri edebî türlere kısaca değinilen bilgilendirme kutucuklarının kısmen kuramın bu boyutunda değerlendirilmesi mümkündür.

4. Sınırlılıklar

Çalışma, *2017 Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)* verileri, bu programa göre hazırlanmış *2017 Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*nda yer alan 24 okuma metni; Gérard Genette'in Metinsel Aşkınlık İlişkileri Kuramı'nın beş alt boyutu ile sınırlıdır. **Göstergelerarasılık** kapsamında değerlendirilebilecek etkinlikler, çalışmanın sınırları dışında bırakılmış; bu konuda gerçekleştirilen tespitlere ismen değinilmekle yetinilmiştir.

5. Bulgular ve Yorum

1. Tema: Çocuk ve Dünyası

Temada "Oyuncak", "Çocukluk", "*Alis Harikalar Diyarında*- Tavşanın Peşinden" olmak üzere üç okuma metni yer almaktadır.

Oyuncak metninin "Hazırlık Çalışmaları" bölümünde öğrencilere yöneltilen "Metnin başlığı ve görselleri size neler çağrıştırıyor?" sorusu Metinsel Aşkınlık İlişkileri Kuramı'nın **yan metinsellik** boyutunda değerlendirilebilir. Öğrencinin metnin başlığı ve görselleri vasıtası ile çağrıştırılan unsurları metni anlamlandırma sürecinde kullanabilmesine imkân tanınır. Bölümde yer alan "Unutamadığınız bir oyuncağınız var mı?" sorusu da metin vasıtasıyla öğrencilere çağrıştırılabilecek noktalardan birine belirginlik kazandırması bakımından dikkate değerdir.

Oyuncak metninin ilk sayfasının sol tarafında metnin yazarı Erdoğan Tokmakçıoğlu'nun doğum tarihine, hâlâ yaşıyor olduğuna (1934-), hangi türlerde eserler verdiğine ve eserlerinden bazılarının başlıklarına dair kısa bir tanıtım kutucuğu yer almaktadır. Kutucukta yazarın bir fotoğrafı da bulunmaktadır. Bu bölümde yer alan unsurları, kuramın hem **yorumsal üst metinsellik** hem de **yan metinsellik** boyutunda değerlendirmek mümkündür. Burada yer alan, yazarın sanatçı kişiliğinin boyutları (yazar, şâir, gazeteci), eser sunduğu edebî türler ve bazı metinlerine ait başlıklar; metni anlamlandırma süreci için bir ön hazırlık ve bilgilendirme niteliği taşımaktadır.

Oyuncak metni 1. etkinlik/ O1[1] içeriğinde bulmacanın yer aldığı sayfanın sol tarafında metinle ilgili "aşık oyunu"nda kullanılan koyun ve keçi kemiklerini gösteren bir fotoğraf yer almaktadır. Bu kemiklerin aşık oyununda kullanılan biçimlerine açıklık getiren bu fotoğraf, metnin anlamlandırılması sürecinde kullanılabilecek **yan metinsel bir gösterge** niteliği taşımaktadır.

O6'da öğrencilere Abdülkadir Bulut'un "Oyuncakçı Amca" başlıklı şiiri verilmiş ve onlardan okudukları metin ile şiir metnini tür ve biçim bakımından karşılaştırmaları istenmiştir. Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi kapsamında değerlendirilebilecek bu etkinlik; metnin türüne karar verilmesi sürecinde karşılaşılan metinlerin sunduğu imkânların sürece dâhil edilmesi nedeniyle kuramın **üst metinsellik** boyutunda anlam bulur. Çünkü öğrenciler, bu iki metnin türüne karar verme sürecinde hem metinleri karşılaştırmalı olarak değerlendirecek hem de bu metinlerle karşılaşmadan

[1] Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde metinler ve etkinlikler, bu şekilde kısaltılma yoluyla gösterilecektir.

önce karşılaşmış oldukları bütün metinlere ait tür ve biçim özelliklerini sürece dâhil etmiş olacaklardır. Metinler; öğrencileri aynı temanın (oyuncak) şiir ve düzyazı olmak üzere iki farklı biçimi ile karşı karşıya getirdiği için bu etkinlik, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **koşuklaştırma** ve **düzyazılaştırma** süreçleri kapsamında da değer kazanmaktadır. Etkinliğin sonunda yer alan Türkiye'de açılmış ilk oyuncak müzesine ait fotoğraf da metni anlamlandırma sürecinde kullanılabilecek ikinci dereceden bir **yan metinsel gösterge** olarak dikkatlere sunulur.

O8'de öğrencilere tema ve işlenen metinle uyumlu olarak oyun ve oyuncak ile ilgili bir karikatür verilmiş ve onlardan bu karikatürden hareketle bir hikâye ya da duygu ve düşüncelerini anlatan bir metin yazmaları istenmiştir. Görsellerin ve yazının birlikte kullanıldığı, böylelikle sözel ve sözel olmayan unsurların iç içe geçirildiği bir sanat olan karikatür sanatına ait bir metinden sözel bir sanat olan edebiyata (hikâye ya da duygu ve düşüncelerini anlatan bir metin) bir geçişin söz konusu olduğu bu etkinlikte **kısmî bir göstergelerarasılık** sürecinin varlığından söz etmek mümkündür. Nitekim Kubilay Aktulum'a göre "[g]östergelerarasılık, bir sanat biçiminin (sözsel bir sanat, örneğin bir roman) başka bir sanat biçimindeki (sözsel- olmayan bir sanat, örneğin müzik, resim) varlığı yanında türleri, farklı biçemlerarası alışverişleri göstermek için de kullanılır; özgül olarak ayrışıklık yaratan bir biçemin, türün (resimsel ya da müziksel biçem) başka bir biçem ya da türde nasıl işlediği sorusuna yanıt aranırken göstergelerarasılık sürecine girilir" (2011: 19). Öğrenciler tarafından oluşturulacak yeni metin, şiir ya da düzyazı biçiminde kaleme alınabileceği için gerçekleştirilecek bu etkinliğin kuramın **ana metinsellik** boyutunun **koşuklaştırma** ve **düzyazılaştırma** süreçleri kapsamında değerlendirilebilmesi mümkündür.

Çocukluk metninin yer aldığı sayfada şiirin sağ tarafına Cahit Sıtkı Tarancı'nın fotoğrafının yer aldığı küçük bir bilgilendirme bölümü konulmuştur. Bu bölümde şair hakkında kısa bir bilgi ile sanatçının eserlerinden bazılarının isimleri de yer almaktadır. Burada yer alan unsurlar, kuramın **yorumsal üst metinsellik** ve **yan metinsellik** boyutlarında anlam kazanır.

Ç1'de "saymak" ve "satmak" sözcüklerinin anlamları, sözlükten alıntılanarak art arda sıralanmıştır. **Doğrudan alıntı** sürecine başvurulan bu etkinlik, kuramın **metinlerarasılık** boyutunda değer bulur. Etkinlikte sözcüklerin sözlük anlamlarının sağ tarafında Affan Dede'yi ve oyuncakçı dükkânını gösteren renkli bir resim yer almakta, bu resmin altında da Affan Dede hakkında kısa bir açıklamada bulunulmaktadır. Bu resim ve açıklama, metni anlamlandırma sürecinde kullanılabilecek **yan metinsel bir gösterge** olarak ele alınabilir.

Öğrencilerden Cahit Sıtkı Tarancı'ya metnin içeriğinden hareketle üç soru sormalarının istendiği Ç3; metnin anlamlandırılması sürecine yazarın değerlendirmelerinin de dâhil edilmek istendiği, kuramın **yorumsal üst metinsellik** boyutunda okunabilecek dikkate değer bir etkinliktir. Etkinlikte metnin yazarı eğer yaşıyor olsaydı metnin daha net anlaşılabilmesi için öğrencilerin kendisine yöneltebilecekleri soruların gündeme taşınması istenmiştir. Yazar, bu sorulara ölmeden evvel yazmış olduğu başka metinlerinde açıklık getirmiş olabilir. Türkçe öğretmenleri, bu konuda araştırma ve kaynak taraması yaparak öğrencilerin oluşturdukları soruları Cahit Sıtkı'nın eserlerinden alıntıladıkları kendi cümleleri ile yanıtlamaya çalışabilirler.

Ç4'te şiir metninde geçen Affan Dede ve oyuncakçı dükkânı üzerine düzyazı ile kaleme alınmış anlatmaya dayalı kısa bir metin verilmiş ve öğrencilerden bu metne yönelik oluşturulmuş sorulara cevap vermeleri istenmiştir. Şiir metninde geçen "Affan Dede" ifadesi ile etkinlikte verilen kısa anlatı arasında **dolaylı alıntı süreci** ile gerçekleştirilen **metinlerarası** bir ilişki söz konusudur.

Ç5'te öğrencilerden "çocukluk" konulu bir başka şiir bularak ezberlemeleri istenmiştir. Öğrencilerin aynı konunun şiir biçiminde yazılmış bir başka örneği ile karşı karşıya getirileceği bu etkinlik, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **koşuklaştırma** süreci kapsamında anlamlandırılabilir.

Ç6'da öğrencilere "geçmiş", "hayal", "özlem", "sevmek" ve "çocukluk" kelimeleri verilmiş ve onlardan bu kelimelerden hareketle bir şiir metni yazmaları ve yazdıkları bu şiire uygun bir başlık koymaları istenmiştir. **Doğrudan alıntı** ile kuramın **metinlerarasılık** boyutunun kullandırılmasının söz konusu olduğu etkinlikte yeni bir şiir metni oluşturulması ile de kuramın **ana metinsellik** boyutunun **koşuklaştırma** süreci uygulamaya geçirilmiştir. Öğrencilerin oluşturacakları şiire uygun başlık bulma süreçleri de kuramın **yan metinsellik** boyutunda konumlandırılabilir.

Ç7'de öğrencilerin sevdikleri bir oyun ya da oyuncağı tanıtan bir yazı yazmalarının istenmesi kuramın **ana metinsellik** boyutunun **düzyazılaştırma** süreci ile, tanıtılan oyun ya da oyuncağı anlatan bir resim çizmelerinin istenmesi ise **göstergelerarasılık** ile açıklanabilir.

Temanın 3. metni, Lewis Carrol'un *Alis Harikalar Diyarında* kitabının **Tavşanın Peşinden** bölümüdür. İlk sayfada yazarın fotoğrafı yer almakta ve yazar hakkında kısa bilgi verilen bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde yer alan unsurlar, kuramın **yorumsal üst metinsellik** ve **yan metinsellik** boyutları kapsamına dâhil edilebilir.

AHD1b'de öğrencilere beş sözcük verilmiş ve onlardan bu sözcüklerin anlamlarını sözlükten bularak yazmaları istenmiştir. Sözcük anlamlarının sözlükten **doğrudan alıntı**lanacağı bu etkinlik, kuramın **metinlerarasılık** boyutu kapsamında yorumlanabilir.

AHD4'te öğrencilerden Alis'in ve en sevdikleri kahramanın kişilik özelliklerini karşılaştırmalı olarak verilen boşluklara yazmaları istenmiştir. Etkinlikte Alis'in renkli bir görseli verilmiş ve öğrencilerden verilen boşluğa en sevdikleri kahramanın görselini yapıştırmaları ya da resmini çizmeleri istenmiştir. Etkinlikte kahramanların kişilik özelliklerinin karşılaştırıldığı aşama **Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi**; görsellerle ilgili aşama ise **göstergelerarsılık** kapsamındadır.

AHD5'in sol alt köşesinde yazarın siyah beyaz bir resmi verilmiş ve bir cümlesi alıntılanmıştır: "Nereye gideceğini bilmiyorsan hangi yoldan gideceğinin bir önemi yok". İşlenen metnin anlamlandırılması sürecinde kullanılabilecek bu alıntı, kuramın **metinlerarasılık** boyutunun **doğrudan alıntı süreci** kapsamında yer almaktadır. Yazarın resmi de **yorumsal üst metinsellik** boyutunda değerlendirilebilecek **yan metinsel bir göstergedir.**

AHD7'de öğrencilerden işlenen metnin sonunda meyveli çöreği yiyen Alis'in başına neler gelmiş olabileceğini kurgulayarak metni tamamlamaları istenmiştir. Bu süreç, yaratıcı yazma konusunda bir drama etkinliği olsa da, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **genişletme** basamağı kapsamında da okunmaya uygundur. Etkinlikte öğrencilerin metni şiir yoluyla mı yoksa düzyazı ile mi tamamlayabileceği kesin olarak belirtilmediği için bu etkinlik, **koşuklaştırma** veya **düzyazılaştırma** süreçlerinin kullanılabileceği bir etkinlik olarak da yorumlanabilir.

AHD8'de öğrencilere daha önce işlenen "Oyuncak" metninin özeti verilmiş ve onlardan verilen bu metni örnek alarak "Alis Harikalar Diyarında- Tavşanın Peşinden" metninin özetini yazmaları istenmiştir. Gerçekleştirilen bu özetleme çalışması, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **indirgeme** basamağı ile açıklanabilir. Burada aynı zamanda Oyuncak metninin özeti, biçimsel süreçte bir alt metin olarak da okunabilir. Özetlemede dikkat edilecek noktaların izi sürülerek bir özet metnin/ ana metnin oluşturulması istenmiştir.

2. Tema: Millî Mücadele ve Atatürk

Temada "Bilmeyen Var mı?", "Mustafa Kemal'in Kağnısı" ve "15 Temmuz" olmak üzere üç okuma metni ve *Küçük Ağa* romanından seçilmiş bir serbest okuma metni yer almaktadır.

Öğretmeni tarafından kendisine İstiklal Marşı'nın 10 kıtasını ezberlemesi ödev olarak verilen Ali'nin yaşadıklarının anlatıldığı **Bilmeyen Var mı?** metninde İstiklal Marşı'nın ismen anılması ile **dolaylı alıntı**, İstiklal Marşı metninden doğrudan yapılan alıntıların koyu dizilerek metne

yerleştirilmesi ile de **doğrudan alıntı** süreçleri ile gerçekleşen **metinlerarası** bir ilişki söz konusudur.

BV1'de sayfanın sol tarafında sözcüklerin sözlükten **doğrudan alıntı**lanan **anlamları** ile metinde kazandıkları anlamlar, iki sütun hâlinde sıralanmıştır. Öğrencilerden sözcük anlamları ile sözcükleri eşleştirmeleri ve her bir anlama karşılık gelen sözcüğü sayfada yer alan bulmacanın ilgili bölümüne yazmaları istenmiştir. Etkinlik, sözlükten doğrudan alıntılanan sözlük anlamları ve sözcükler vasıtası ile kuramın **metinlerarasılık** boyutu kapsamında değerlendirilebilir.

BV1 ile benzer özellikler taşıyan BV2'de bu defa ortası boş bırakılmış balık figürlerinin etrafına metinde yer alan deyimler yazılmış, balıkların hemen alt bölümünde sözlükten alıntılanan deyim anlamları sıralanmıştır. Öğrencilerden istenen deyim anlamları ile deyimleri eşleştirmeleri ve ilgili deyim anlamı numarasını ilgili balık figürlerinin ortasında yer alan boş alana yazmalarıdır. Sözlükten **doğrudan alıntı**lanan deyimler ile deyimlerin anlamlarının eşleştirilmesi etkinliğinin kuramın **metinlerarasılık** boyutunda anlam bulduğu söylenebilir.

Metne yönelik soruların yanıtlanacağı BV3'ün sağ tarafında Mehmet Akif Ersoy'un ismi ve bir fotoğrafı yer almaktadır. Bu fotoğrafın hemen altında İstiklal Marşı'nın bestecisi Osman Zeki Üngör'ün fotoğrafı ve hakkında kısa bilgi yer almaktadır. BV9 ve BV10'un yer aldığı sayfada da Mehmet Akif Ersoy'un müzeye dönüştürülen evinin bir fotoğrafı ile kısa bir bilgi notu yer almaktadır. Bu bölümler, kuramın **yorumsal üst metinsellik** boyutunda değerlendirilebilecek **yan metinsel bir gösterge** kabul edilebilir.

Etkinlikte yer alan 4. soru, İstiklal Marşı'ndan yapılan **doğrudan alıntı**ların metinde koyu dizilmiş olmasının vurgulanması yönüyle **metinlerarasılık**; 5. soru, metnin başlığı ile içeriği arasındaki uyumun sorgulanması ve öğrencilerden yeni başlık teklifleri istenmesi nedeniyle **yan metinsellik**; 6. soru Mehmet Akif Ersoy'dan doğrudan yapılan bir alıntının (Allah bu millete bir daha İstiklal Marşı yazdırmasın!) metnin anlamlandırılması sürecine dâhil edilmesi yönüyle hem **metinlerarasılık** hem de **yorumsal üst metinsellik** boyutlarında değer kazanır.

BV6'da öğrencilere bir hikâye haritası verilmiş ve bu haritanın metne uygun olarak doldurulması istenmiştir. Düzyazı ile oluşturulmuş bir metnin belirli unsurlarının seçilerek hikâye haritası yapılanışına yerleştirilmesi istenen bu etkinlik, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **biçimsel ciddi dönüşümler basamağı**nın dördüncü biçimi olan **biçem dönüşümü** kapsamında **kismî bir kipsel dönüşüm** olarak dikkatlere sunulur.

Öğrencilerden hikâyenin devamını yazmalarının istendiği BV10, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **biçimsel ciddi dönüşümler basamağı**nın dördüncü biçimi olan **biçem dönüşümü** kapsamında bir **genişletme** uygulaması olarak anlam kazanır.

Metnin "Gelecek Derse Hazırlık" bölümünde öğrencilerden Millî Mücadele'nin kadın kahramanlarıyla ilgili araştırma yapmaları istenmiştir. Bir sonraki metin olan **Mustafa Kemal'in Kağnısı** metnini anlamlandırma sürecinde kullanılabilecek bu hazırlığı **yorumsal bir üst metin** olarak değerlendirmek mümkündür.

Temanın ikinci metni olan **Mustafa Kemal'in Kağnısı**'nın hazırlık çalışmalarında öğrencilerden şiirin görsellerini ve başlığını inceleyerek konusunu tahmin etmeleri istenmiştir. Bu çalışma, kuramın **yan metinsellik** boyutunu ilgilendirir.

Şiir metninin yer aldığı sayfanın sağ tarafında "kağnı" sözcüğü, bir kağnı tablosunun hemen altında yer verilen cümlelerle açıklanmıştır. Bu uygulamada sözcüğün başka kaynaklardan **doğrudan alıntı**lanan anlamı ile **metinlerarasılık**, görsel bir öge ile desteklenerek öğrencilere sunumu ile de **yan metinsellik** süreçlerine başvurulduğu belirtilebilir.

Metnin sağ tarafında yazarın fotoğrafı yer almakta ve yazar hakkında kısa bilgi verilen bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde yer alan unsurları, kuramın **yorumsal üst metinsellik** boyutunda değerlendirmek mümkündür.

MKK4'te öğrencilere Halil Dikmen tarafından 1933'te yapılan "İstiklal Savaşında Mermi Taşıyan Kadınlar" tablosu verilmiştir. MKK4a'da öğrencilerden tabloda gördüklerini açıklamaları istenmiştir. MKK4b'de Atatürk'ün millî mücadele sürecinde kadınlar ile ilgili sözlerinden bir alıntı yapılmıştır. Bu alıntının kuramın **metinlerarasılık** boyutunun **doğrudan alıntı** basamağında ele alınması mümkündür. MKK4b'de öğrencilerden Atatürk'ün alıntılanan sözü ile Halil Dikmen'in "Mermi Taşıyan Kadınlar" tablosu arasında nasıl bir ilişki olduğunu belirtmeleri istenmiştir. **Sözel** bir doğrudan alıntı ile **sözel olmayan bir sanata ait bir tablo** arasındaki ilişkilerin sorgulandığı bu etkinliğin **göstergelerarasılık** kapsamında okunabilmesi mümkündür. MKK4c'de öğrencilerden tablo ile Mustafa Kemal'in Kağnısı şiirini bir arada düşünerek Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında kadınların rolünü açıklamaları istenmiştir. Etkinliğin gerçekleştirilmesi sürecinde **sözel olmayan bir sanat dalına ait bir veri (tablo)** ile **sözel bir sanat dalına ait bir metin (şiir)** bir arada kullanılacağı için etkinliğin **göstergelerarasılık** kapsamında anlamlandırılabilmesi mümkündür.

MKK5'te öğretmenin bir öğrenciyi seçerek tahtaya çıkaracağı, bu öğrencinin şiir metninde geçen Elif'in yerine geçeceği belirtilmiştir. Öğrencilerden istenen, arkadaşlarına Elif'in hayatı ile ilgili sorular sorarak ondan cevap istemeleridir. Kısmi anlamda teatral izler taşıyan bu etkinliği, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **biçimsel ciddi dönüşümler basamağı**nın dördüncü biçimi olan **biçem dönüşümü** kapsamında **kismî bir kipsel dönüşüm** olarak konumlandırmak mümkündür. Gerçekleştirilen etkinlik sonucu oluşan soru- cevap metni de şiir metninin anlamlandırılması sürecinde kullanılabilecek **yorumsal bir üst metin** olarak okunmaya uygundur.

MKK6'da öğrencilerden şiir metninde Kocabaş'ın öldüğünü gören Elif'in yüz ifadesinin görsellerle ifade edilen yüz ifadelerinden hangisi ile uyumlu olduğunu işaretlemeleri istenmiştir. Metinde anlatılan –sözel- bir durumun –sözel olmayan- görseller ile karşılaştırılarak en uygun görsel ile eşleştirilmesinin istendiği bu etkinlik, **göstergelerarasılık** açısından anlam bulur.

MKK9'da öğrencilerden şiir metninde Elif'in kağnıyı çekmek için Kocabaş'ın yerine geçmesinin ardından yaşanmış olabilecek gelişmeleri, hikâye şeklinde kurgulayarak yazmaları istenmiştir. Etkinlik bu yönüyle kuramın **ana metinsellik** boyutunun **biçimsel ciddi dönüşümler basamağı**nın dördüncü biçimi olan **biçem dönüşümü** kapsamında bir **genişletme** uygulaması olarak değer kazanır. Şiir metninin hikâye biçimine dönüştürülmesi **düzyazılaştırma** olarak da okunabilir.

Temanın 3. metni olan 15 Temmuz metnine ait OBT1'de sayfanın sağ tarafında öğrencilere sözlükten doğrudan alıntılanan **sözlük anlamları** sıralanarak verilmiş, sayfanın sol tarafında ise metinde yer alan ve anlamları sayfasının sol tarafında sıralanan **sözcükler, harfleri karıştırılarak sıralanmıştır**. Öğrencilerden sözcük anlamları ile -harfleri karıştırılarak verilen- sözcükleri **örnekte gösterildiği biçimde** eşleştirmeleri istenmiştir. Etkinlik, sözlükten doğrudan alıntılanan sözlük anlamları ve sözcükler vasıtası ile kuramın **metinlerarasılık** boyutu kapsamında dikkatlere sunulur.

OBT3'ün 4 ve 5. basamaklarında öğrencilerden kendilerine **doğrudan alıntılanarak** verilen iki cümlenin anlamını açıklamaları istenmiştir. Etkinlik, doğrudan alıntılanan ifadelere yer verilmesi nedeniyle kuramın **metinlerarasılık** basamağında anlam kazanır.

OBT5'te öğrencilere Türk bayrağı görseli verilmiş ve onlardan bayrağın kendilerine çağrıştırdıklarını bayrak etrafında yer alan noktalı bölümlere yazmaları istenmiştir. **Sözel olmayan görsel bir unsurdan (bayrak)** hareketle **çağrıştırılan sözel unsurlar**ın tespit edilmesine yönelik olarak tasarlanan bu etkinliğin **göstergelerarasılık** kapsamında değerlendirilmesi mümkündür. OBT5b'de öğrencilerden, **çağrışımlar**ından hareketle "bağımsızlık" konulu bir **konuşma** yapmaları istenmiştir. Türk bayrağının çağrıştırdığı kelime ve kavramların "alt metin" olarak kabul edilebileceği bu etkinlikte oluşturulan konuşma metni için de "ana metin" ifadesinin kullanılması

mümkündür. Kuramın **ana metinsellik** boyutunda değer bulan bu etkinlik, bir **düzyazılaştırma süreci** olarak da kabul edilebilir. Etkinlikte **yazılı** bir boyutu olan çağrışımların, yazılı bir boyutu olan **taslak bir konuşma** metnine aktarılması ve sürecin sonunda –varsayıma dayalı- bu yazılı –taslak- metnin sözlü ortama taşınarak konuşma metnine dönüştürülmesi süreci dikkate değerdir. Çünkü burada **yazılı metinler** üzerine yapılandırılmış bir kurama göre sürece dâhil olan sözlü metinlerin nasıl değerlendirilebileceği konusu, pek çok soruyu da beraberinde getirmektedir. Burada gerçekleştirilen işlemi, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **biçimsel ciddi dönüşümler basamağı**nın dördüncü biçimi olan **biçem dönüşümü** kapsamında **kismî bir kipsel dönüşüm** olarak ele almak mümkündür.

OBT6'da metinde ismen anılarak **dolaylı alıntı** vasıtasıyla **metinlerarası** gönderimlerde bulunulan şairlerden Yunus Emre, Mevlânâ, Hacı Bektaş Veli ve Pir Sultan Abdal'ın sözlerinden bu defa **doğrudan alıntılar** yapılmıştır. OBT6a ve OBT6b, doğrudan alıntılanan bu sözlerle ilgilidir. OBT6c'de ise öğrencilerden şairlerin bu sözlerinden hareketle **bir şiir metni yazmaları ve yazdıkları şiire uygun bir başlık koymaları** istenmiştir. Etkinliğin şiir metni yazılması istenen yönünün kuramın **ana metinsellik** boyutunun **biçimsel ciddi dönüşümler basamağı**nın ikinci biçimi olan **koşuklaştırma** kapsamında okunabilmesi mümkündür. Yazılan şiir metnine uygun başlığın bulunup yazılması işlemi ise kuramın **yan metinsellik** boyutu kapsamındadır.

OBT7'de öğrencilere 15 Temmuz hakkında bir **karikatür** verilmiş ve onlardan yurt dışında yaşayan ve Türkçe bilen birine bir elektronik posta yazmaları, bu elektronik postada da OBT6'da yer alan özdeyişlerden en az birini kullanmaları istenmiştir. **Sözel olmayan görsel bir metin olan karikatür**den hareketle **sözel olan bir metin olan elektronik posta** yazılmasının istendiği bu etkinlik, bu açıdan bakıldığında **göstergelerarasılık** kapsamında anlamlandırılabilir. Oluşturulacak yeni metinde OBT6'da yer alan özdeyişlerden en az birinin **doğrudan alıntılanarak** yer alacak olması da süreci kuramın **metinlerarasılık** boyutuna taşımıştır.

Metnin "Gelecek Derse Hazırlık" bölümünde öğrencilerden Atatürk ve Millî Mücadele hakkındaki **film**leri ve **kitap**ları araştırmaları istenmiştir. Bu sürecin **öğrencilerin derse taşıyacağı yeni metinlerin temel niteliklerine göre yorumsal üst metinsellik, ana metinsellik, düzyazılaştırma, koşuklaştırma, kipsel dönüşüm** ve **göstergelerarasılık** açısından yorumlanabilmesi mümkündür.

3. Tema: Erdemler

Temada "Güvercin", "Karagöz Hacivat- İncelik" ve "Püf Noktası" olmak üzere üç okuma metni yer almaktadır.

Güvercin metninin "Hazırlık Çalışmaları"nda öğrencilere *Kelile Dimne, Ezop Masalları* ve *La Fontaine Masalları* kitaplarından hangilerini okudukları sorularak bu eserlerin ismen anılması vasıtasıyla **dolaylı alıntı** sürecine başvurulmuştur. Bu süreci, kuramın **metinlerarasılık** boyutunda değerlendirmek mümkündür.

Metnin yer aldığı sayfanın sağ tarafında **farklı bir renk** kullanılarak belirgin kılınmış bir kutucukta metnin yazarı Beydaba hakkında kısa ve açıklayıcı bilgilerin verildiği bir bölüm yer almaktadır. Metnin anlamlandırılması sürecine yazarın hayat öyküsünün, sanatçı kişiliğinin, eserlerinin ve bu eserlere özgü temel niteliklerin dâhil edilmek istendiği bu bölüm, kuramın **yorumsal üst metinsellik** boyutunda anlam bulan **yan metinsel bir gösterge** kabul edilebilir. Bölümde Beydaba'nın *Kelile ve Dimne* eserinde -metnin yer aldığı temaya koşut olarak- erdemler ve eğitim gibi konuların işlendiğinin özellikle vurgulanmış olması da bu açıdan dikkate değerdir.

G1'de metinde yer alan bazı sözcükler birkaç harfi eksik bırakılarak verilmiş ve bu sözcüklerin anlamları sözlükten **doğrudan alıntı**lanarak öğrencilere sunulmuştur. Öğrencilerden hem sözlük anlamları hem de sözcüklerin verilen harflerini ipucu olarak kullanarak sözcükleri

tahmin etmeleri istenmiştir. Öğrenciler, buldukları kelimelerin doğruluğunu kontrol etmeleri için sözlüklere yönlendirilmiştir. Bu etkinliğin doğrudan alıntılanan sözlük anlamları vasıtasıyla kuramın **metinlerarasılık** boyutunda okunması mümkündür. Etkinliğin yanında yer alan *Kelile ve Dimne*'nin kapak resmi de metnin anlamlandırılması sürecinde kullanılabilecek **yan metinsel bir gösterge** olarak kabul edilebilir.

Öğrencilerden metinden hareketle cevaplamaları istenen soruların sıralandığı G3'ün 5. sorusu şöyledir: "Okuduğunuz metin, konusu bakımından yaşamış olduğunuz bir olayla benzerlik gösteriyor mu? Anlatınız" (Ağın Haykır vd., 20017: 75). Bu süreç, okunan metnin **alt metin**, öğrencilere bu alt metin vasıtasıyla çağrıştırılan, yaşanmış olaya dayalı metnin ise **ana metin** kabul edilebileceği **ana metinsel** bir süreç olarak değer kazanır. Soruların yanında yer alan güvercin fotoğrafı ile hemen altında yer alan *Kelile ve Dimne*'den alınmış minyatürün metnin anlamlandırılması sürecinde kullanılabilecek **yan metinsel birer gösterge** olarak kabul edilmesi mümkündür.

G4b'de öğrencilere 4 atasözü verilmiş ve onlara bu atasözlerinden hangilerinin metnin ana fikri ile aynı anlamda olduğu sorulmuştur. Bu uygulama, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **biçimsel ciddi dönüşümler basamağı**nın dördüncü biçimi olan **biçem dönüşümü** kapsamında bir **indirgeme** uygulaması olarak kabul edilebilir. Nitekim az sözle çok şey anlatılan atasözlerinin metnin ana fikrinin indirgenmiş biçimi olarak değerlendirilebilmesi mümkündür.

G5b'de metnin türü ile ilgili bilgiler sıralanarak öğrencilerden bu bilgilerden doğru olanları daire içine almaları ve doğru olan ifadelerin başında yer alan harflerin birleştirilmesi yoluyla da etkinliğin anahtar kelimesine (fabl) ulaşmaları istenmiştir. Kuramın **üst metinsellik** boyutunda ele alınabilecek bu etkinlikte öğrencilerin metnin türüne ilişkin bilgilerinin pekiştirilmesine yönelik olarak da *Ezop Masalları*'nın kapak resmine yer verilmiştir. *Kelile ve Dimne* ile benzer özellikler taşıyan bu kitabın kapak resmine yer verilmiş olması da metnin anlamlandırılması sürecinde kullanılabilecek **yan metinsel bir gösterge** olarak kabul edilebilir.

G8b'de öğrencilere "Karga ile Tilki" fablının giriş bölümü verilmiş ve onlardan bu bölümden hareketle fablı tamamlamaları istenmiştir. Bu etkinlik, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **biçimsel ciddi dönüşümler basamağı**nın dördüncü biçimi olan **biçem dönüşümü** kapsamında bir **genişletme** uygulaması olarak değerlendirilebilir. Etkinliğin yanında fablın giriş bölümün alıntılandığı *La Fontaine Masalları (çev. Orhan Veli)* kitabının kapak resmi yer almaktadır. Bu kapak resmi, metnin anlamlandırılması sürecinde kullanılabilecek **yan metinsel bir gösterge** olarak anlamlandırılabilir.

Metnin "Gelecek Derse Hazırlık" bölümünde öğrencilerden nezaket ve görgü kuralları konulu afişler hazırlamaları ve bu afişleri sınıf panosunda sergilemeleri istenmiştir. Bir sonraki metin olan **Karagöz ile Hacivat- İncelik** metninin anlamlandırılması sürecinde kullanılabilecek bu hazırlığın hem **göstergelerarasılık** hem de **yorumsal üst metinsellik** açısından ele alınabilmesi mümkündür.

Karagöz ile Hacivat- İncelik metninin "Hazırlık Çalışmaları"nda öğrencilere yöneltilen "Daha önce Karagöz oyunu izlediniz mi? Karagöz oyunu hakkında neler biliyorsunuz?" soruları, ön bilgilerin harekete geçirilmesi ve metnin türünün tespit edilmesi süreçlerinde daha önce karşılaşılan metinlerin öğrencilere hatırlatılarak ölçüt kabul edilmesi nedeni ile kuramın **üst metinsellik** boyutunda dikkatlere sunulur.

"Hazırlık Çalışmaları"nda öğrencilerden metni canlandırarak okumaları istenmiştir. Dram sanatına ait bir metnin seyirci önünde canlandırılarak tiyatro sanatına ait bir metne dönüştürüldüğü bu süreç, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **biçimsel ciddi dönüşümler basamağı**nın dördüncü biçimi olan **biçem dönüşümü** kapsamında bir **kipsel dönüşüm** olarak konumlandırılabilir.

Metni görsel olarak destekleyen Karagöz ve Hacivat oyunlarına ait figürler (2017: 78-81), kuramın **yan metinsellik**; metnin yazarı (Suat Batur) ve eserleri hakkında kısaca bilgi verilen kutucuk ise **yorumsal üst metinsellik** boyutu kapsamına dâhil edilebilir.

KH1'de öğrencilere içlerinde altı çizili deyimlerin yer aldığı iki cümle verilmiş ve onlardan bu deyimlerin anlamını yazmaları istenmiştir. Bağlamdan hareketle deyim anlamlarının tahmin edilmesinin istendiği bu etkinlik, öğrencilerin deyim anlamlarını deyimler sözlüğünden **doğrudan alıntı**layarak tahminleri ile karşılaştırması sürecinin eklenmesi yoluyla kuramın **metinlerarasılık boyutunun doğrudan alıntı** basamağı ile zenginleştirilebilir.

KH3'ün sağ alt köşesinde 1997'de Bursa'da açılan Karagöz Müzesi'ne ait verilen görsel, metnin anlamlandırılması sürecinde kullanılabilecek **yan metinsel bir gösterge** olarak okunmaya uygundur.

KH4'te öğrencilere **doğrudan alıntı**lanan metin parçaları verilmiş ve onlardan bu metin parçalarını eşleştirmeleri istenmiştir. "Hacivat'ın karşılaştığı durumlar", "Karagöz'ün bu durumlar karşısında verdiği cevaplar" ve "nezaket ve görgü kuralları çerçevesinde verilebilecek cevaplar" olarak değerlendirilebilecek her bir **doğrudan alıntı sütunu**, kuramın **metinlerarasılık** boyutu kapsamında yorumlanabilir.

KH5a'da öğrencilere tiyatro terimleri ve her tiyatro terimine yönelik iki anlam açıklaması verilmiştir. Öğrencilerden her terimin karşısında yer alan anlamlardan hangisinin tiyatro ile ilgili olduğuna karar vermeleri istenmiştir. Öğrencilerin sözlükten **doğrudan alıntı**lanan sözcük anlamları ile karşı karşıya geldikleri bu etkinlik, kuramın **metinlerarasılık** boyutunda yer almaktadır. Öğrencilere verilen sözcük anlamlarından biri, sözcüğün terimsel anlamı; diğeri ise günlük hayatta kullanılan anlamıdır. KH5b'de öğrencilere KH5a'da işaretledikleri anlamın sözcüğün günlük hayatta kullanılan anlamı olup olmadığı sorularak öğrenilenler pekiştirilmiştir. KH5b'yi de kuramın **metinlerarasılık** boyutunda ele almak mümkündür. KH5c'de öğrencilere bir paragraf verilmiş ve onlardan bu paragrafta yer alan terim anlamlı sözcükleri bularak altını çizmeleri istenmiştir.

KH6'da öğrencilere Karagöz ile ilgili olarak Kültür Bakanlığı ana sayfasında düzenlenmiş bilgilendirici bir metin verilmiştir. Bu metin ile Karagöz ile Hacivat- İncelik metninin biçim ve tür bakımından karşılaştırılmasının istendiği bu etkinlik, kuramın **üst metinsellik** boyutunda bulunmaktadır. Çünkü etkinlikte öğrencilerden karşılaştıkları metinleri biçim ve içerik açısından karşılaştırarak bu metinlerin türüne karar vermeleri beklenmektedir. Etkinlik sayfasının sağ tarafında yer alan ve üzerinde Karagöz oyunu tiplemelerinin yer aldığı posta pullarına ait görsellerin **yan metinsel birer gösterge** olarak değerlendirilebileceği belirtilebilir.

KH7'de öğrencilere Adnan Adıvar tarafından alış veriş yapılırken dikkat edilmesi gereken nezaket ve görgü kuralları üzerine yazılmış tahkiyeye dayalı kısa bir metin verilmiştir. Bu metin, **yan metinsel bir gösterge** olarak okunmaya uygun akide şekeri görseli ile desteklenmiştir. İçerik açısından Karagöz ile Hacivat- İncelik metninin nezaket ve görgü kuralları boyutunun daha anlaşılır kılınmasına yardımcı olan bu metne yönelik olarak öğrencilere iki soru yöneltilmiştir. Öğrencilerden bu soruları cevaplamak üzere gerçekleştirecekleri konuşmalarında yabancı kelimelerin yerine Türkçelerini kullanmaya özen göstermeleri istenmiş, böylelikle onlara dil bilinci kazandırılması amaçlanmıştır.

KH8a'da öğrencilere metinden alıntılanan ünlem cümleleri verilmiş ve onlara bu cümlelere yönelik anlam bilimsel sorular yöneltilmiştir. KH8b'de ise öğrencilerden Karagöz ile Hacivat- İncelik metninde yer alan ünlem cümlelerini tespit ederek bu cümlelerin altını çizmeleri istenmiştir. Alıntı sürecinin devreye girdiği KH8a ve altını çizme süreçleri ile işletilen KH8b ile etkinliğin bir bütün olarak kuramın **metinlerarasılık** boyutunda anlamlandırılabilmesi mümkündür. Etkinlik

içerisine yerleştirilen Beberuhi ve Karagöz oyunu perdesi görsellerinin de **yan metinsel birer gösterge** olarak kabul edilmesi mümkündür.

KH9'da öğrencilere Kültür Bakanlığı tarafından çocuklar için düzenlenen İnternet sitesinden alınmış Bilgi Dağarcığı başlıklı bir Karagöz oyunu verilmiş ve onlardan metinde boş bırakılan yerleri oyunun içeriğine göre tamamlamaları istenmiştir. Bu etkinlik, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **biçimsel ciddi dönüşümler basamağı**nın dördüncü biçimi olan **biçem dönüşümü** kapsamında bir **genişletme** uygulaması olarak değerlendirilmeye uygundur.

Metnin "Gelecek Derse Hazırlık" basamağında öğrencilerden çoklu medya ortamlarından ve basılı kaynaklardan yararlanarak deyim hikâyeleri bulmaları istenmiştir. Bir sonraki metin olan **Püf Noktası** metnini anlamlandırma sürecinde kullanılabilecek bu hazırlığı kuramın **ana metinsellik** boyutunda okumak mümkündür. Çünkü deyimler, deyim hikâyelerinin **indirgenmiş** biçimi; deyim hikâyeleri de deyimlerin **genişletilmiş** biçimi olarak yorumlanmaya uygundur.

Püf Noktası metninin "Hazırlık Çalışmaları"nın ilk sorusunda öğrencilerden "sabır acıdır, meyvesi ……." atasözünü tamamlamaları istenmiştir. Bu etkinlik, kuramın **metinlerarasılık** boyutunun **anıştırma** basamağında anlamlandırılmaya uygundur. İkinci soru ile öğrencilerden tamamladıkları atasözünde ne anlatıldığını arkadaşları ile paylaşmaları, üçüncü basamakta ise "Gelecek Derse Hazırlık" basamağında araştırıp buldukları deyim hikâyelerinden bazılarını arkadaşlarına okumaları istenmiştir.

Püf Noktası metninin içeriği **yan metinsel gösterge** olarak değerlendirilebilecek iki görsel ile desteklenerek daha anlaşılır kılınmak istenmiştir.

Metnin ilk sayfasının sol tarafında metnin yazarı olan İskender Pala'nın doğum tarihine, hâlâ yaşıyor olduğuna (1958-), daha çok Osmanlı Dönemi Edebiyatı üzerine eserler verdiğine ve eserlerinden bazılarının başlıklarına yer verilen kısa bir tanıtım kutucuğu yer almaktadır. Kutucukta yazarın bir fotoğrafı da bulunmaktadır. Bu bölümde yer alan unsurlar, kuramın **yorumsal üst metinsellik** boyutunda değer kazanır.

PN1'de öğrencilere "sabır, dürüstlük, sevgi, saygı, dostluk ve güven" değerleri verilmiş ve onlara okudukları metinde bu değerlerden hangilerine ulaşılabileceği sorulmuştur. Değerlerin metnin **indirgenmiş biçimi**, metnin ise değerlerin **genişletilmiş biçimi** olduğu varsayıldığında bu etkinliğin kuramın **ana metinsellik** boyutunda anlamlandırılabilmesi mümkündür. Etkinliğin sağ yanında bulunan "Nevşehir'in Avanos ilçesinde yer alan Çömlekçi Heykeli"ne ait görsel, **yan metinsel bir gösterge** olarak kabul edilebilir.

PN2a'da öğrencilere metinde geçen yedi sözcük (nasihat, testi, küp, merdane, kalfa, çanak, imal) verilmiş ve onlardan bu sözcüklerin anlamlarını metinde geçtikleri yerlerden hareketle tahmin etmeleri istenmiştir. Etkinliğin, öğrenci tahminlerinin doğruluğunun sözlükten kontrol edilmesinin istendiği son aşaması, kuramın **metinlerarasılık** boyutunda dikkatlere sunulur. PN2b'de öğrencilere iki cümle verilmiş ve onlardan bu cümlelerde altı çizili deyimlerin (emek vermek, önüne geçememek) anlamını tahmin ederek noktalı yerlere yazmaları istenmiştir. Bağlamdan hareketle deyim anlamlarının tahmin edilmesinin istendiği bu etkinlik, gerçekleştirilen tahminlerin deyimler sözlüğü kullanılarak kontrol edildiği bir basamak içermiş olsaydı kuramın **metinlerarasılık** boyutunda ele alınabilirdi.

PN4'te öğrencilerden Püf Noktası metnini özetlemeleri istenmiştir. Gerçekleştirilen bu özetleme çalışması, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **indirgeme** basamağında okunabilir. Etkinliğin hemen yanında verilen Püf Noktası metnini aydınlatmaya yönelik görsel, **yan metinsel bir gösterge** olarak anlamlandırılabilir.

PN6b'de öğrencilere "olay örgüsü", "anlatıcı", "yer", "zaman" ve "kişiler" kutucukları verilmiş ve onlardan bu kutucukları Püf Noktası metninden hareketle doldurmaları istenmiştir.

Hikâye haritalarına benzer biçimde metnin âdeta ana iskeletinin oluşturulmak istendiği bu etkinliği kuramın **ana metinsellik** boyutunun hem **indirgeme** hem de **kipsel dönüşüm** basamağı kapsamında yorumlamak mümkündür.

PN7'de öğrencilere "Büyüklerimiz niçin bizlere öğüt verirler? Onların verdiği öğütleri dikkate alır mısınız? Niçin? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız" soruları yöneltilerek hem büyüklerin verdikleri öğütler ile Püf Noktası metni ile kazandırılmak istenen atasözleri ve deyimler arasında bir köprü kurulmuş hem de öğrencilerin öğütlerle ilgili olarak yaşamış oldukları bütün **sözlü bağlam**, yazılı bir metni anlamlandırma sürecine taşınmak istenmiştir. **Yazılı metinleri anlamlandırma süreçlerinde kullanılabilen metinlerarası kuramlar, sözlü metinlerin sürece dâhil edilebilme biçimleri açısından da ele alınıp değerlendirilmeli ve süreçsel yeni terimlerle zenginleştirilmelidir.**

PN8a'da öğrencilere Mehmet Önder tarafından yazılan Anadolu Atasözlerinde Özleşir metni kısaltılarak ve deyim ile atasözleri **koyu dizilerek** verilmiştir. Öğrencilerden bu metni deyim ve atasözlerine dikkat ederek okumaları istenmiştir. Etkinlik, deyim ve atasözlerinin metin içinde koyu dizilmiş somut varlığından hareketle kuramın **metinlerarasılık** boyutunda yer almaktadır. Metinde ismen anılarak **dolaylı alıntı** vasıtasıyla **metinlerarası** gönderimlerde bulunulan unsurlar, Kaşgarlı Mahmut ve eseri *Dîvânu Lugâti't- Türk*'tür. Metnin hemen altında yer alan ilk dil bilginimiz, ilk sözlük bilimcimiz, ilk coğrafyacımız, ilk ansiklopedicimiz olan Kaşgarlı Mahmut'un heykeline ait görsel de metni anlamlandırma sürecinde kullanılabilecek **yan metinsel bir gösterge** olarak okunmaya uygundur. PN8b'de ise öğrencilere "*sabır, dürüstlük, sevgi, saygı, dayanışma, iyilikseverlik, paylaşma, yardımlaşma"* konularından biriyle ilgili bir hikâye yazmaları istenmiştir. Hikâyede daha önce öğrendikleri atasözü ve deyimleri de kullanmaya özen göstermeleri ve yazıya başlamadan önce hikâyeye ait unsurları kutucuklara (kısaca olay örgüsü, konu, kişiler, yer, zaman) yazmaları belirtilmiştir. Etkinlik, daha önce öğrenilen atasözü ve deyimlerin oluşturulacak yeni metinde kullanılacak olması boyutu ile **metinlerarasılık**, öğrenilenlerden hareketle yeni bir metin yazılmasının istenmesi boyutu ile **ana metinsellik**, hikâye unsurları ile hikâye arasındaki karşılıklı dönüşüm süreçleri boyutu ile de hem **indirgeme- genişletme** hem de **kipsel dönüşüm** süreçleri kapsamında anlamlandırılabilir.

4. Tema: Bilim ve Teknoloji

Temada "Uzayda Bir Gün", "Sarımsak Soslu Makarna" ve "Bir Dâhiyle Konuşmak" olmak üzere toplam üç okuma metni bulunmaktadır.

Uzayda Bir Gün metninin "Hazırlık Çalışmaları"nda öncelikle öğrencilere -erişim linki verilen- "Uluslararası Uzay İstasyonunda Günlük Yaşam" başlığını taşıyan dinleme/ izleme metni izletilmesi istenmiştir. *2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı*'na göre öğrencilere "Bilimsel çalışmalarda ağırlıklı olarak "edu" ve "gov" uzantılı sitelerin kullanıldığı vurgulan[malıdır]" (2018: 38, 42, 46, 50, 59). Burada programın "edu" ve "gov" uzantılı adresler dışındaki adreslere temkinli yaklaşılması gerektiği uyarısı ile çelişen bir durum söz konusudur. Çalışmanın bu bölümünde programda önerilen ile ders kitaplarında yapılanın uyumlu olması gerektiği belirtilmelidir.

Bölümde öğrencilere bu metinden hareketle cevaplamaları gereken 3 soru yöneltilmiştir. Okuma metninin anlamlandırılması sürecinde okuma öncesi basamağın okuma metninin konusu ile doğrudan bağlantılı bir dinleme/ izleme metni ile işlenmesi süreci, kuramın **ana metinsellik** boyutu kapsamında bir **kipsel dönüşüm** olarak anlam bulur. Bu durum, okuma etkinliklerinde temel dil becerileri arasındaki geçişkenliği yansıtması açısından da dikkate değerdir.

UBG1a'da öğrencilerden uzay istasyonlarına yönelik soruların yer aldığı bulmacayı çözmeleri istenmiştir. 10 sorunun yer aldığı bu bölümün ardından gelen UBG1b'de öğrencilerden soruların cevabı olan her bir sözcüğü birer cümlede kullanmaları istenmiştir. Bu etkinlik,

UBG1a'daki sözcüklerin alıntılanması süreci ile kuramın **metinlerarasılık**, öğrenciler tarafından yeni oluşturulan cümleler ile de **ana metinsellik** boyutunda değer kazanır. Hem okuma metninin yer aldığı sayfalardaki uzay istasyonu fotoğrafları hem de UBG1a ve UBG1b'nin bulunduğu sayfada yer alan uzay istasyonu görseli, **yan metinsel birer gösterge** olarak ele alınabilir.

UBG3'te öğrencilere metne ait görseller ve bu görsellere ait ifadeler verilmiş ve onlardan görsellerle ifadeleri eşleştirmeleri istenmiştir. Bu süreç, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **kipsel dönüşüm** basamağında okunabilir.

UBG5'te öğrencilerden "Hazırlık Çalışmaları" basamağında yaptıkları çalışmalardan hareketle "Uzay ve Uzay Çalışmaları" konusunda arkadaşlarına bir sunum hazırlamaları istenmiştir. Sunumlarını hazırlama sürecinde kendilerine verilen 5 sorudan yararlanabilecekleri belirtilmiştir. Öğrencilerin gerçekleştirdiği araştırma ve kaynak taraması sonuçlarının sorularla şekillendirilerek yeniden yazıldığı bu süreç, kuramın **ana metinsellik** boyutunda anlamlandırılabilir.

UBG6'da öğrencilerden kendilerini Uluslararası Uzay İstasyonu'ndaki astronotlardan birinin yerine koymaları, burada yaşadıkları bir olayı hikâye şeklinde kurgulamaları istenmiştir. Öğrenciler, hikâyelerini kurgularken kendilerine verilen 6 soruya verecekleri cevaplardan da yararlanabileceklerdir. Etkinlik, işlenen bilgilendirici metinden hareketle hikâye etmeye dayalı yeni bir metnin kurgulanması süreci ile birlikte kuramın **ana metinsellik** boyutunun **düzyazılaştırma** basamağı kapsamında yorumlanabilir.

UBG7'de öğrencilere bir dilekçe örneği verilmiş ve onlardan bu örneği incelemeleri, öğretmenlerinin yönlendirmesi ile kendilerinin de birer dilekçe yazmaları istenmiştir. Metinden hareketle metin oluşturulmasının istendiği etkinlik, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **düzyazılaştırma** basamağında konumlandırılabilir.

Metnin "Gelecek Derse Hazırlık" basamağında öğrencilerden ailelerindeki ya da çevrelerindeki yetişkinlerden sevdikleri bir yemeğin yapılışını öğrenerek derse gelmeleri istenmiştir.

Sarımsak Soslu Makarna metninin hazırlık çalışmalarında öğrencilere yöneltilen "Televizyondaki yemek programları dikkatinizi çekiyor mu?" sorusunda **dolaylı alıntı** yoluyla gönderim yapılan televizyondaki yemek programları ile işlenecek okuma metni arasında kuramın **ana metinsellik** boyutu kapsamına dâhil edilebilecek bir **kipsel dönüşüm** ilişkisi olduğu belirtilebilir.

SSM1'de öğrencilere 11 sözcük verilmiş ve onlardan önce bu sözcüklerin anlamını bağlamdan hareketle tahmin etmeleri, ardından her bir sözcüğün anlamını sözlükten kontrol etmeleri ve onları cümlede kullanmaları istenmiştir. Her bir basamağında **doğrudan alıntı** sürecinin işletildiği bu etkinlik, kuramın **metinlerarasılık** boyutu kapsamında yorumlanabilir.

SSM2'de öğrencilere metinden hareketle cevaplamaları istenen sorular yöneltilmiştir. Bunlardan "Bir kokunun size bir anınızı hatırlattığı oldu mu? Olduysa bu durumun sebebi ne olabilir?" vasıtasıyla öğrencilerin yaşam deneyimleri öğretme öğrenme sürecine taşınmak istenmiştir. Buradan hareketle önemle vurgulanması gereken bir nokta vardır: **Sözel olarak ortama taşınan gerçek yaşam deneyimlerinin yazılı metinlere yaslanan metinlerarasılık kuramlarına dayalı metin çözümleme süreçleri çerçevesinde nasıl değerlendirileceği konusunda yeni süreç ve terim tekliflerine ihtiyaç duyulmaktadır.**

SSM3'te öğrencilere bir domates salçası kavanozu üzerinde yer alan bilgiler verilmiş ve onlardan bu bilgilerden hareketle kendilerine yöneltilen kısa cevaplı soruları cevaplamaları istenmiştir. Etkinlik sayfasında yer alan domates salçası kavanozu ve domates salçası ile pişirilmiş yemek tabağı görselleri, **yan metinsel birer gösterge** olarak okunabilir. Kavanoz üzerinde yer alan bilgiler vasıtasıyla özellikle de **doğrudan alıntı** süreçlerine yaslanarak cevaplandırılabilecek kısa cevaplı sorular, kuramın **metinlerarasılık** boyutunda yer almaktadır. Bu "domates salçası kavanozu

üzerinde yer alan bilgilerle ilgili metin", yapılandırmacı yaklaşımın **özgün metin** anlayışının bir sonucudur. Ayrıca bütün metinler, birçok duyuyu harekete geçirici tarzda hazırlanmış etkinliklerle **hipermetin** ya da **çoklu ortam metni** şeklinde işlenmiştir.

SSM4a'da öğrencilerden okudukları metinde geçen bir karşılaştırma cümlesi yazmaları istenmiştir. Metinden **doğrudan alıntı** yapılmasını gerekli kılan bu etkinlik, kuramın **metinlerarasılık** boyutunda bulunmaktadır. SSM4b'de öğrencilerden iki karşılaştırma cümlesi yazmaları istenmiştir. Etkinliğin bu basamağı, kuramın **ana metinsellik** boyutunda anlam kazanır. SSM4c ve SSM4d'de ise SSM4a ve SSM4b'deki işlemler, örneklendirme cümlesi için gerçekleştirilmiştir.

SSM5'te öğrencilerden ailelerindeki ya da çevrelerindeki yetişkinlerden öğrendikleri bir yemeğin malzemelerini sıralamaları, ardından yemeğin yapılışını yazmaları, daha sonra da hazırladıkları metni arkadaşlarıyla paylaşmaları istenmiştir. Bu etkinlik de **özgün metin** anlayışına yöneliktir. Öğrenilen yemeğin malzemelerinin ve yapılışının yazıya aktarıldığı süreç, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **düzyazılaştırma** basamağında okunmaya uygundur. Ancak burada vurgulanması gereken nokta, sözlü bağlamda edinilen bir verinin yazılı bağlama yeniden aktarılması sürecinin söz konusu olmasıdır. Malzemelerin yazılacağı ve tarifin yapılacağı sayfa, bir yemek tarifi defteri şeklinde tasarlanmış ve etrafına peçete, tahta kaşık ve merdane görselleri yerleştirilmiştir. Bu görseller, **yan metinsel birer gösterge** olarak değerlendirilebilir.

SSM6'da öğrencilere "ama", "oysaki" ve "yoksa" sözcüklerinin altının çizildiği üç cümle verilmiştir. Anlam Bilimsel bir nitelik taşıyan SSM6a'da öğrencilerden altı çizili sözcüklerin cümleleri nasıl etkilediğini yazmaları istenmiştir. SSM6b'de öğrencilerden altı çizili bu ifadeleri kullanarak yeni cümleler oluşturmaları istenmiştir. **Doğrudan alıntı** süreçlerinin kullanılması ile gerçekleştirilebilecek bu etkinlik, kuramın **metinlerarasılık** boyutunda anlam bulur. Etkinliğin sağ tarafında bulunan sepet içinde ve sepet etrafında yer alan ekmeklerden oluşan görsel, SSM6a'da verilen cümlelerde ifade edilenleri belirginleştiren **yan metinsel bir gösterge** olarak değer kazanır.

SSM7'de öğrencilerden okuma metninde kendilerine sunulan "görme, duyma, koku alma, tatma ve dokunma duyuları"na ait verilerden yararlanarak bilgilendirici bir metin yazmaları istenmiştir. Okunan bilgilendirici metinden hareketle yeni bir metnin oluşturulmasının istendiği bu etkinlik, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **düzyazılaştırma** basamağında dikkatlere sunulur.

Metnin "Gelecek Derse Hazırlık" basamağında öğrencilerden Türk bilim insanlarından (Vecihi Hürkuş, Jale İnan, Safiye Ali, Halil İnalcık, Cahit Arf, Fuat Sezgin, Halet Çambel ve Aziz Sancar) birini seçerek bu bilim insanını tanıtan bir sunum hazırlamaları istenmiştir.

Bir Dâhiyle Konuşmak metninin sol tarafında yer alan, metnin yazarı Emine Çaykara (1964-), ilgi alanları ve yazdığı kitaplar hakkında bilgi verilen kutucuk ile metin içinde Oktay Sinanoğlu'na ait biri laboratuvarda çekilmiş iki fotoğraf, metnin anlamlandırılması sürecinde kullanılabilecek **yan metinsel birer gösterge** olarak anlam kazanır.

Öğrencilere 10 sözcüğün verildiği, onlardan bu sözcüklerin anlamını metinde geçtikleri bağlamdan hareketle tahmin etmelerinin ve daha sonra bu sözcüklerin anlamını sözlükten bularak yapmış oldukları tahminlerle karşılaştırmalarının istendiği BDK1, **doğrudan alıntı** yoluyla öğrencilerin sözlüğe yönlendirilmesi süreci ile kuramın **metinlerarasılık** boyutunda değer bulur.

BDK2'de öğrencilere metinden hareketle cevaplamaları istenen sorular yöneltilmiştir. Bu sorulardan ikincisi şöyledir: *Oktay Sinanoğlu niçin "Yale'de Bir Harika Türk", "Altın Çocuk", "Bilimin Harika Çocuğu" gibi isimlerle dünyaya tanıtılıyor olabilir?* Bu soruda tırnak içinde verilen **doğrudan alıntı**lar ile metnin dördüncü sorusunda geçen ve Oktay Sinanoğlu'ndan **doğrudan alıntı**lanan bölüm; kuramın **metinlerarasılık** boyutunda ele alınabilir: "Metne göre Oktay Sinanoğlu pek çok bilim insanını Nobel'e aday göstererek onların ödül almalarını sağlamıştır. Ancak kendisi

'Kaç kere Nobel'e aday gösterildik, belgelerini yolla diyorlar, iki sandık dolusu belge, üşeniyorum, yollamıyorum!' diyerek ödül almayı önemsemiyor. Bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?"

BDK3'te öğrencilere bir önceki metnin "Gelecek Derse Hazırlık" bölümünde birini seçerek sunum hazırlamaları istenen Türk bilim insanlarının (Vecihi Hürkuş, Jale İnan, Safiye Ali, Halil İnalcık, Cahit Arf, Fuat Sezgin, Halet Çambel ve Aziz Sancar) **yan metinsel birer gösterge** olarak okunabilecek fotoğrafları verilmiştir. Öğrencilerden bu etkinlikte hazırladıkları sunumları yapmaları istenmiştir.

BDK4'te öğrencilere Oktay Sinanoğlu'ndan **doğrudan alıntı**lanan bir paragraf verilmiş ve onlardan bu paragraftan hareketle bir bilim adamının kendi dilini geliştirmek için neler yapabileceği ile ilgili görüşlerini yazmaları istenmiştir. Bu etkinlik, **doğrudan alıntı**lanan paragraf dikkate alındığında kuramın **metinlerarasılık**, öğrencilerden kendilerine sunulan bir paragraftan hareketle yeni bir metin yazmalarının istenmesi süreci dikkate alındığında ise kuramın **ana metinsellik** boyutunun **düzyazılaştırma** basamağında anlam bulur.

BDK5a'da öğrencilere **yan metinsel birer gösterge** olarak ele alınabilecek bilgisayar, fare, yazıcı ve tarayıcı görselleri verilmiştir. Bu görsellerin üstünde İngilizce, altında ise Türkçe karşılıkları yer almaktadır. Öğrencilerden bu bilgisayar terimlerinin Türkçe karşılıklarının nasıl türetildiğini arkadaşlarıyla tartışmaları istenmiştir. Tartışma sırasında yabancı sözcükler yerine Türkçelerini kullanmaya özen göstermeleri istenerek de onlara **dil bilinci**nin kazandırılması amaçlanmıştır. Bilgisayar terimlerinin hem Türkçe hem İngilizce karşılıklarının yer aldığı bu etkinlik, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **biçimsel dönüşümler** basamağının **çeviri** alt başlığında değer kazanır.

BDK5b'de öğrencilere altı teknolojik alet (modem, adaptör, tablet, klavye, navigasyon, joystick) verilmiş, onlardan bu aletlere görevlerinden hareketle Türkçe isimler bulmaları ve buldukları bu isimleri görselin altına yazmaları istenmiştir. Etkinlik sonunda da verdikleri isimlerin uygun olup olmadığını tartışmaları ve bu tartışma sırasında yabancı sözcükler yerine Türkçelerini kullanmaya özen göstermeleri belirtilerek onlara **dil bilinci** kazandırılmaya çalışılmıştır. Etkinlikte yer alan teknolojik aletler için Türkçe isimler önerme süreci, kuramın **ana metinsellik** boyutunun, **biçimsel dönüşümler** basamağının **çeviri** alt başlığında dikkatlere sunulur. Etkinlikte yer alan teknolojik aletlere ait görseller de birer **yan metinsel göstergedir.**

BDK6'da öğrencilerden ödevleri için Oktay Sinanoğlu'nun Türkçeye verdiği önemi araştırdıklarını, İnternet üzerinden yaptıkları araştırmada karşılarına bir forum çıktığını varsaymaları istenmiştir. Öğrenciler, etkinlikte kendilerine sunulan bu forumdaki metni okuyacak ve ardından yönergelere göre etkinliği yapacaklardır. Öğrencilerin forumda yer alan öğrencilerden Mehmet'e araştırmasında yardımcı olabilmek için metinde yer alan boşluğu doldurmaları süreci, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **genişletme** basamağında anlamlandırılabilir. Metinde boş bırakılan bölümün baş kısmına öğrencilerin kendi fotoğraflarını yapıştırmaları ya da resimlerini çizmelerinin istendiği bölüm, kuramın **yan metinsellik** boyutunda konumlandırılabilir. Etkinliğin ikinci sorusunda Oktay Sinanoğlu'nun *Bye Bye Türkçe* kitabına ismen gönderimde bulunulup **dolaylı alıntı** sürecine başvurulmuştur. Etkinliğin bu bölümünü kuramın **metinlerarasılık** boyutunda değerlendirmek mümkündür.

5. Tema: Millî Kültür

Temada "Anadolu Sevgisi", "Forsa" ve "Tamburi Cemil Bey Enstrümanları Anlatıyor" olmak üzere üç okuma metni yer almaktadır.

Anadolu Sevgisi şiirinin yer aldığı sayfanın sağ tarafında yer alan şair Abdürrahim Karakoç hakkında bilgi verilen ve şairin fotoğrafının da yer aldığı kutucuk ile sayfanın altında yer alan metne ait görsel, kuramın **yan metinsellik** unsuru olarak değer kazanır.

AS1'de öğrencilerden şiirde anlamını bilmedikleri sözcükleri tespit etmeleri, bu sözcüklerin anlamını metinde geçtikleri yerlerden hareketle tahmin etmeleri ve tahminlerini sözlükten kontrol etmeleri istenmiştir. Etkinlikte öğrencilerin sözlük anlamlarını **doğrudan alıntı**layarak yazmaları istenen sütun, **metinlerarası ortak birliktelik ilişkisi** olarak okunabilir.

AS2'de öğrencilere metinden hareketle cevaplamaları istenen 5 soru yöneltilmiştir. 1 ve 4. sorularda metinden tırnak içinde gerçekleştirilen **doğrudan alıntı**lar vasıtasıyla kuramın **metinlerarasılık** boyutuna başvurulmuştur. "Şair siz olsaydınız metne nasıl bir **başlık** koyardınız? Niçin?" şeklindeki beşinci soru da kuramın **yan metinsellik** boyutunda dikkatlere sunulur.

AS6'da öğrencilerden "Anadolu, sevgi, dağlar, yayla, ova, deniz, köy ve halk" sözcüklerinden en az üçünü kullanarak bir şiir yazmaları ve şiirlerine uygun bir başlık koymaları istenmiştir. Etkinlik, verilen sözcüklerin **doğrudan alıntı**lanması süreci ile kuramın **metinlerarasılık**, yeni bir metin oluşturulması süreci ile **ana metinsellik** ve uygun **başlık** bulunması süreci ile de **yan metinsellik** boyutunda değer kazanır.

AS7a'da öğrencilere Türkiye'nin tanıtımıyla ilgili bir video izletilecektir. Öğrencilerden kendilerini Türkiye'yi yurt dışında tanıtan biri olarak hayal etmeleri ve kendilerine yöneltilen 3 soruyu cevaplamaları istenmiştir. Bir dinleme/ izleme metninden ve yöneltilen sorulardan hareketle yeni bir metin oluşturulmasının istendiği bu etkinlik, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **kipsel dönüşüm** ve **düzyazılaştırma** basamaklarında anlam bulur. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, etkinlikte görsel- işitsel bağlamdan yazılı bağlama bir geçişin söz konusu olmasıdır. Bu durum, yazılı metinlere yaslanan **metinlerarası kuramlar**dan çok **göstergelerarasılık** merkeze alınarak değerlendirilmesi gereken bir konudur.

AS7b'de öğrencilerden Türkiye'nin tanıtımında görevli biri olarak bu yılki tanıtım afişini düzenlediklerini hayal etmeleri, izlediklerinden ve hayal güçlerinden hareketle defterlerine tanıtım afişi çizmeleri istenmiştir. Etkinliği şekillendiren dinlenen/ izlenen metinden hareketle bir tanıtım afişi oluşturulması süreci, **metinlerarasılık**tan çok **göstergelerarasılık** kapsamında incelenmesi gereken bir noktadır.

AS7a ve AS7b etkinlikleri, ders kitabındaki okuma etkinliklerine yansıtılan **temel dil becerileri arasındaki geçişkenliği** göstermesi açısından dikkate değerdir.

Metnin "Gelecek Derse Hazırlık" bölümünde öğrencilerden bir sonraki derste işlenecek Forsa metnine hazırlık yapmak amacıyla Ömer Seyfettin'in farklı bir hikâyesini okumaları ve metnin "Hazırlık Çalışmaları" bölümünde okudukları bu hikâyeyi kısaca anlatmaları istenmiştir. **Yazılı bağlamda okunan bir metnin kısaltılarak sözlü bağlama taşınması süreci, metinlerarası kuramlar açısından sözlü ve yazılı bağlam geçişi süreçlerinin açıklanmasında yeni terimleri gerekli kılmaktadır.**

Forsa metni başlamadan önce "forsa" sözcüğü bir cümle ve bir görsel vasıtasıyla açıklanmıştır. Bu bölüm, kuramın **yan metinsellik** boyutunda okunabilir ve **visual word/ görsel sözcük** olarak adlandırılabilir.

Yazarın fotoğrafının yer aldığı ve yazar hakkında bilgi verilen kutucuk ile metnin yer aldığı sayfalarda bulunan ve metnin içeriğini daha anlaşılır kılan görseller, kuramın **yan metinsellik** boyutunda anlamlandırılabilir.

F1'de öğrencilerden metinde anlamını bilmedikleri sözcükleri tespit etmeleri, bu sözcüklerin anlamını metinde geçtikleri yerlerden hareketle tahmin etmeleri ve tahminlerini sözlükten kontrol etmeleri istenmiştir. Etkinlikte öğrencilerin sözlük anlamlarını **doğrudan alıntı**layarak yazmaları istenen sütun, kuramın **metinlerarasılık** boyutu kapsamına dâhil edilebilir.

F2'de öğrencilere metinden hareketle cevaplamaları istenen 6 soru yöneltilmiştir. 5. soruda öğrencilere metinden **doğrudan alıntı**lanan "Vatan, al bayrağın dalgalandığı yer değil midir?" sözü verilerek bu sözden ne anladıkları sorulmuştur. Buradan hareketle bu etkinliğin kuramın **metinlerarasılık** boyutunda yorumlanabileceği belirtilmelidir. "Daha önce 'Forsa' hikâyesine **tür ve biçim** bakımından **benzeyen** bir yazı okudunuz mu? Açıklayınız." şeklinde ifade edilen 6. soru da kuramın **üst metinsellik** boyutunda yer almaktadır. Etkinlik sayfasının en altına yerleştirilen Piri Reis'in Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde yer aldığı belirtilen Dünya Haritası görseli de kuramın **yan metinsellik** boyutunda okunmaya uygundur.

F3'te öğrencilerden metnin özetini yazmaları istenmiştir. Gerçekleştirilen bu özetleme çalışması, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **indirgeme** basamağında bulunmaktadır.

F4'te öğrencilerden metinden hareketle Kara Memiş ve Turgut Bey'in kişilik ve fiziksel özelliklerini ilgili kutucuklara yazmaları istenmiştir. Metinden belirtilen noktaların seçilip kutucuklara yeniden yazılacağı bu etkinlik, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **indirgeme** basamağında anlam bulur. Öğrenciler, bu süreçte metinden **doğrudan alıntı**lar yapıp kuramın **metinlerarasılık** boyutuna da başvurabilirler.

F5'te öğrencilere bir yönerge; bir açıklama ve 4 soru ile şekillendirilen bir planlama bölümü ve bir harita verilerek onlardan yeni bir konuşma metni oluşturmaları istenmiştir:

> Kara Memiş, oğlu Turgut Bey ile beraber cenk ettikten sonra deniz yoluyla Malta Adası'ndan memleketi Edremit'e dönecektir. Kendinizi metnin kahramanı Kara Memiş'in yerine koyunuz. Aşağıdaki haritaya, memlekete dönebileceğiniz rotayı çiziniz. Daha sonra aşağıdaki bilgilerden, sorulardan ve hayal gücünüzden hareketle konuyla ilgili bir konuşma planlayınız (2017: 143).

Bu süreç, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **genişletme** basamağında değer kazanır. Etkinliğe eklenen harita da **yan metinsel bir gösterge** olarak okunabilir. Ancak oluşturulacak yeni metin, bir konuşma metni olduğu için bu etkinliğin **göstergelerarasılık** kapsamında değerlendirilmesi daha yerinde olacaktır.

F6'da öğrencilere "Forsa" hikâyesinin son kısmı verilmiş ve onlardan hayal güçlerinden hareketle hikâyeyi tamamlamaları istenmiştir. Bu süreç, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **genişletme** basamağında dikkatlere sunulur. Etkinliğin alt kısmında yer alan Matrakçı Nasuh'un "Osmanlı Donanması 1543'te Toulon (Tulan) Limanı'nda" adlı minyatürü, kuramın **yan metinsellik** boyutunda ele alınabilir.

Metnin "Gelecek Derse Hazırlık" bölümünün sağ tarafında yer alan "Malta Kuşatması'na katılan Osmanlı Donanması" görseli, **yan metinsel bir gösterge** olarak okunabilir.

Metnin "Gelecek Derse Hazırlık" bölümü 1 soru ve bir yönerge ile şekillendirilmiştir: "1. Tamburi Cemil Bey kimdir? Araştırınız.", "2. Sevdiğiniz bir enstrümanı tanıtmak üzere konuşma planlayınız. Konuşmanızı görsellerle destekleyiniz ve sunum öncesi prova yapınız".

Tanburi Cemil Bey Enstrümanları Anlatıyor metninin "Hazırlık Çalışmaları" bölümünün 2. sorusunda öğrencilere **doğrudan alıntı**lanarak verilen "Müzik ruhun gıdasıdır" sözünden ne anladıkları sorulmuş ve onlardan düşüncelerini arkadaşlarıyla paylaşmaları istenmiştir. Bu soru, **doğrudan alıntı** süreçlerine yer verilmesi ile kuramın **metinlerarasılık**, yazılı bir ifadeden hareketle oluşturulacak konuşma metninden hareketle de **göstergelerarasılık** kapsamında anlamlandırılabilir. Bölümün 3. sorusunda öğrencilerden Tamburi Cemil Bey hakkında yaptıkları araştırmanın

sonuçlarını paylaşmaları istenmiştir. Yazılı kaynaklardan edinilen verilerin yeniden düzenlenerek sözlü bağlama taşındığı bu etkinlik, **göstergelerarasılık** kapsamında dikkatlere sunulur.

Metnin yer aldığı sayfalarda bulunan bağlama, kemençe, ney, tezene görselleri ile Neşet Ertaş, Kemençeci Kaşif, Neyzen Emin Dede ve Niyazi Sayın'a ait fotoğraflar, Tanburi Cemil Bey görselleri, öğrencilerin noktaları birleştirerek tamamlayabilecekleri kemençe ve ney çizimleri; **yan metinsel birer gösterge** olarak değer bulur.

TCBEA1'de öğrencilere metinden **doğrudan alıntı**lanan 8 sözcük ve bu sözcüklerin sözlükten **doğrudan alıntı**lanarak verilen anlamları yer almaktadır. Öğrencilerden sözcükler ile sözlük anlamlarının eşleştirilmesinin istendiği etkinlik, başvurulan **doğrudan alıntı** süreçleri ile kuramın **metinlerarasılık** boyutunda okunabilir.

TCBEA2'nin sağ tarafında Farabi ve Ud görselleri verilmiş ve "Ud, büyük İslam bilgini Farabi tarafından icat edilmiş bir sazdır" açıklamasında bulunulmuştur. Etkinlik; görsellere yaslanan yönü ile kuramın **yan metinsellik** boyutunda, kaynak gösterilmeden doğrudan alıntılanarak yapılan açıklama cümlesi göz önünde bulundurulduğunda da kuramın **metinlerarasılık** boyutunda anlam kazanır.

TCBEA4'te öğrencilere 9 enstrüman görseli verilmiş ve onlardan önce bu enstrümanların isimlerini bulmaları, ardından da üflemeli, vurmalı, telli, yaylı saz gruplarından hangisine dâhil edileceklerine karar vermeleri istenmiştir. Enstrüman görselleri dikkate alındığında etkinliğin kuramın **yan metinsellik** boyutunda değerlendirilebileceği belirtilebilir.

TCBEA5a'da öğrencilere bağlama ile ilgili bir karikatür verilmiş ve onlardan bu karikatürden hareketle bir slogan yazmaları istenmiştir. TCBEA5b'de öğrencilerden seçtikleri enstrümanla ilgili bir karikatür çizmeleri ve bu karikatürün mesajını içeren bir slogan yazmaları istenmiştir. Etkinlik bir bütün olarak değerlendirildiğinde görsel bir sanat olan karikatür ile yazıya dayalı bir metin olan slogan arasındaki etkileşim ve dönüşüm süreçlerine yer vermesiyle **göstergelerarasılık** kapsamında anlam kazanır.

Öğrencilerin sevdikleri bir enstrümanı tanıtmak amacıyla hazırlamış oldukları sunumları yapmalarının istendiği TCBEA6, kaynak taraması sonucu erişilen **yazılı metin**lerin yeniden organize edilerek **sözlü bağlama taşınması süreci** olarak düşünüldüğünde **göstergelerarasılık** kapsamında ele alınabilir.

TCBEA7'de öğrencilere **yan metinsel birer gösterge** olarak değerlendirilebilecek davul, zurna ve tokmak görselleri verişmiş ve onlardan davul ve zurna hakkında bilgilendirici bir metin yazmaları istenmiştir. İşlenen bilgilendirici metinden hareketle yeni bir bilgilendirici metnin oluşturulmasının istendiği bu etkinlik, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **düzyazılaştırma** basamağında okunabilir. Öğrenciler, yeni metin oluşturma süreçlerinde başka kaynaklardan yararlanıp **doğrudan alıntı**lar yapabileceklerinden bu etkinlik, aynı zamanda kuramın **metinlerarasılık** boyutundan da izler taşımaktadır.

6. Tema: Okuma Kültürü

Temada "Okuma Kitaplarım", "Kitabın Serüveni" ve "Karikatür" olmak üzere üç okuma metni bulunmaktadır.

Okuma Kitaplarım metninin "Hazırlık Çalışmaları" bölümünde öğrencilere eski ders kitaplarını saklayıp saklamadıkları sorulmuş ve bu kitaplardaki okuma parçalarından akıllarında kalanları anlatmaları istenmiştir. Sorularda ismen anılarak **dolaylı alıntı** yoluyla sorulara taşınan "eski ders kitapları" ifadesi, kuramın **metinlerarasılık** boyutunda ele alınabilir. Eski ders kitaplarından akılda kalan okuma parçalarının sözlü bağlama taşınarak anlatılması süreci de **göstergelerarasılık** kapsamında yorumlanmalıdır.

Yazarın fotoğrafının yer aldığı küçük bilgilendirme kutucuğu ile metnin sayfalarına yerleştirilmiş, içeriği yansıtan görseller; kuramın **yan metinsellik** boyutunda okunabilir.

OK1'de öğrencilerden metinde anlamını bilmedikleri sözcükleri belirlemeleri, bu sözcüklerin geçtiği cümleleri metinden **doğrudan alıntı**layarak etkinliğin ilgili satırına yazmaları; bağlamdan hareketle sözcük anlamını tahmin etmeleri, sözcüklerin anlamını sözlükten **doğrudan alıntı**lamaları ve sözcüğü bir cümlede kullanarak etkinliğin ilgili satırına yazmaları istenmiştir. Etkinlikte kullanılan **doğrudan alıntı** süreçleri, kuramın **metinlerarasılık**; sözcüğün yeni bir cümlede kullanılması süreci ise kuramın **ana metinsellik** boyutunda değer bulur.

OK2'de öğrencilere 7 sözcük verilmiş ve onlardan bu sözcüklerin eş anlamlılarını örnekte gösterildiği şekliyle bulmacaya yerleştirmeleri istenmiştir. Sözcükler arası eş anlamlı dönüşüm süreçlerinin gerçekleştirildiği bu etkinlik, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **biçimsel ciddi dönüşümler** basamağında anlam kazanır.

OK4'ün sonunda yer alan "Kamil Güleç Kütüphanesi" fotoğrafı, metinle bağlantılı bir **yan metinsel bir gösterge** olarak anlam bulur.

OK5'te öğrencilere metne ait görseller verilmiş ve onlardan bu görsellerden ve okudukları metinden hareketle yazarın okuma kitaplarında neler bulunduğunu yorumlayan bir yazı yazmaları istenmiştir. Metinden hareketle yeni bir metnin oluşturulmasının istendiği, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **düzyazılaştırma** basamağında değerlendirilebilecek bu etkinlik, görsellere yaslanan tarafıyla da **göstergelerarasılık** kapsamına dâhil edilebilir.

OK6'da öğrencilere birer neden- sonuç, amaç- sonuç ve şart- sonuç cümlesi verilmiş, onlardan öncelikle bu cümlelerin anlam özelliklerini yazmaları, ardından da bu anlam özellikleri ile ilgili birer cümle kurmaları istenmiştir. Verilen örnek cümlelerden hareketle yeni cümlelerin oluşturulmasının istendiği bu etkinlik, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **düzyazılaştırma** basamağında değer kazanır.

OK7'de öğrencilere "Kitap okumayı sevmeyen yoktur. Aradığı kitabı henüz bulamamış olan vardır" sözü verilmiş ve onlardan bu sözü açıklamak amacıyla bir konuşma planlamaları, konuşma esnasında da beden dilini etkili kullanmaya özen göstermeleri istenmiştir. **Yazılı bağlam**a ait olarak verilen bir sözden hareketle **sözlü bağlam**a ait bir konuşma metninin oluşturulmasının istendiği bu etkinlik, **göstergelerarasılık** kapsamında dikkatlere sunulur. Etkinlikte verilen sözün etrafında yer alan çocuk ve kitap görselleri de **yan metinsel birer göstergedir.**

Yazarın, metinde okuma kitaplarına duyduğu özlemi dile getirdiğinin özellikle vurgulandığı OK8'de öğrencilerden kendilerine verilen kavram havuzundan (yazar, dost, kitaplar, imtihan, öğretmen, öğrenci, hayal, okuma, bahar, özlem, okul, sınıf) sözcükler seçerek okuma yazma öğrendikleri kitaplar ile ilgili duygu ve düşüncelerini anlatan bir yazı yazmaları istenmiştir. İşlenen metinden ve kavram havuzunda yer alan sözcüklerden hareketle yeni bir metin oluşturulmasının istendiği etkinlik, kuramın hem **metinlerarasılık** boyutunun **doğrudan alıntı** basamağında hem de **ana metinsellik** boyutunun **düzyazılaştırma** basamağında ele alınabilir.

OK9'un yer aldığı sayfanın alt bölümünde yer alan Avusturya'da bulunan "The Admont Kütüphanesi"ne ait fotoğraf, kuramın **yan metinsellik** boyutunda okunabilir.

Metnin "Gelecek Derse Hazırlık" basamağında öğrencilere **"**Kâğıt ne zaman ve kimler tarafından icat edilmiştir? Araştırınız", "Kâğıt nasıl üretilir? Araştırınız" soruları yöneltilmiştir.

Kitabın Serüveni metninin "Hazırlık Çalışmaları"nda öğrenciler, bir önceki metnin "Gelecek Derse Hazırlık" basamağında kendilerine yöneltilen sorulara yönelik olarak gerçekleştirdikleri kaynak taramasından hareketle konuşacaklardır. Yazılı kaynaklardan hareketle

elde edilen verilerin yeniden düzenlenerek sözlü bağlama taşındığı bu etkinlik, **göstergelerarasılık** kapsamında değerlendirilebilir.

Şiir metninin sol tarafında şair hakkında bilgi verilen kutucuk (bu kutucukta sanatçılar hakkında bilgi verilen diğer kutucuklardan farklı olarak şairin fotoğrafına yer verilmemiştir) ile sağ tarafında metnin içeriğine yönelik olarak tasarlanmış görsel, kuramın **yan metinsellik** boyutu açısından önemli bir veridir.

KS1'de öğrencilere 6 sözcük verilmiş ve onlardan bu sözcüklerin zıt anlamlılarını yazmaları ve ardından bu sözcükleri birer cümlede kullanmaları istenmiştir. Sözcükler arası zıt anlamlılık dönüşüm süreçlerinin gerçekleştirildiği bu etkinlik, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **biçimsel ciddi dönüşümler** basamağında; sözcüklerin **doğrudan alıntı**lanarak cümlede kullanılması süreçleri ise kuramın hem **metinlerarasılık** hem de **ana metinsellik** boyutunda okunabilir.

KS2'de öğrencilere metinden hareketle cevaplamaları için verilen 5 sorudan üçüncüsünde öğrencilere şiirin son üç dizesi **doğrudan alıntı**lanarak verilmiş ve onlardan bu dizeleri yorumlamaları istenmiştir. Etkinlik, kuramın **metinlerarasılık** boyutunda ele alınabilir. Yöneltilen 4. soruda öğrencilere "Sizce, ağaç kitaba dönüşmekten memnun mudur? Bunu şiirdeki hangi ifadelerden çıkarıyorsunuz?" soruları yöneltilerek onlardan görüşlerini destekleyen metin bölümlerini doğrudan belirtmeleri istenmiştir. Etkinlik, bu yönüyle kuramın **metinlerarasılık** boyutunda dikkatlere sunulur.

KS3b'de öğrencilerden şiir için üç yeni başlık önerisi istenmiştir. Bu etkinlik, kuramın **yan metinsellik** boyutunda anlam bulur.

KS4'te öğrencilere "Kâğıt nasıl üretilir?" videosu izletilecektir. Onlardan kendilerine etkinlikte sunulan dinleme/ izleme metninden alınmış fotoğrafların altında yer alan cümlelerde boş bırakılan yerleri doldurmaları istenmiştir. Görsel işitsel dinleme/ izleme metni ile etkinlikte yer alan boşluk doldurma cümleleri arasındaki etkileşim, **göstergelerarasılık** kapsamında değer bulur. Etkinlikte yer alan dinleme/ izleme metninden alınmış görseller, kuramın **yan metinsellik**; dinleme/ izleme metninden hareketle cümlelerde boşluk bırakılan yerlerin doldurulması süreci ise kuramın **ana metinsellik** boyutunun **genişletme** basamağında anlam kazanır. Etkinlik, ders kitabında okuma etkinliklerine yansıtılan **temel dil becerileri arasındaki geçişkenliğe** yaslanması açısından dikkate değerdir.

KS5a ve KS5b'de söz sanatlarından "benzetme" ve "kişileştirme"nin öğrencilere örnek cümleler ve bir şiir metni üzerinden kavratılması üzerinde durulmuştur. KS5c'de ise öğrencilerden Kitabın Serüveni şiirinde "benzetme" ve "kişileştirme" sanatlarının bulunduğu örnek dizeleri yazmaları istenmiştir. **Doğrudan alıntı** sürecine başvurularak gerçekleştirilebilecek bu etkinlik, kuramın **metinlerarasılık** boyutunda değer kazanır.

KS6'da öğrencilere "Kitapsız yaşamak; kör, sağır, dilsiz yaşamaktır" sözü **doğrudan alıntı**lanarak verilmiş ve onlardan bu sözden hareketle bir konuşma planlamaları istenmiştir. **Doğrudan alıntı** süreci ile kuramın **metinlerarasılık** boyutunda ele alınabilecek etkinlik, alıntılanarak verilen bir sözden hareketle bir konuşma metninin planlanması boyutu ile de **göstergelerarasılık** kapsamındadır. Öğrenciler, konuşmalarında "ama, fakat, ancak ve lakin" ifadelerini kullanmaya çalışmaları yönünde uyarılmış ve böylece onlara bu geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanmaları konusunda bir **dil bilinci ve farkındalığı** kazandırılmak istenmiştir.

"Kendinizi şiirdeki kavak ağacının yerine koyarak duygu ve düşüncelerinizi anlatan bir şiir yazınız. Şiirinize uygun bir başlık belirleyiniz" şeklinde ifade edilen KS7, işlenen şiir metninden hareketle yeni bir şiir metni oluşturulması süreci ile kuramın **ana metinsellik** boyutunun **koşuklaştırma** basamağında, şiire uygun bir başlık belirleme süreci ile de kuramın **yan metinsellik**

boyutunda anlamlandırılabilir. Etkinlik sayfasının altında yer alan, raflara dizilmiş kitap görselleri, kuramın **yan metinsellik** boyutunda konumlandırılabilir.

KS7 ve KS8'in sonlarına yerleştirilen "Biliyor Musunuz?" bölümlerinin ilkinde öğrencilere Fransa'nın Grenoble şehrinde belli bölgelere yerleştirilen kısa hikâye makineleri hakkında bilgi verilmiş ve yapılan açıklamalar, bu makinelerden birinin görseli ile desteklenmiştir. İkincisinde ise Malatya Büyükşehir Belediyesi tarafından hayata geçirilen "Durak Kütüphanesi Projesi" ile otobüs bekleyen vatandaşların artık kitap okuyabileceği vurgulanmıştır. Proje hakkındaki açıklama cümleleri, durak kütüphanelerinden birinin fotoğrafı ile desteklenmiştir. Her iki bölüm de işlenen metin ile kurulan etkileşim vasıtasıyla **göstergelerarasılık** kapsamında okunabilir. Açıklama cümlelerini destekleyen görseller, **yan metinsel birer göstergedir.**

KS8'de öğrencilere yer, zaman, kişiler ve olay örgüsü hakkında kısa açıklamalarda bulunulan bir hikâyeyi yazmaları istenmiştir. Etkinlik, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **genişletme** basamağında değerlendirilebilir. Öğrenciler, bu süreçte *Yazım Kılavuzu*ndan yararlanmaya ve yeni öğrendikleri sözcükleri kullanmaya yönlendirilmiş, böylelikle onlara **dil bilinci**nin kazandırılması amaçlanmıştır.

Metnin "Gelecek Derse Hazırlık" bölümü **"**Karikatür nedir? Özellikleri nelerdir? Araştırınız", "Sevdiğiniz bir karikatürü getiriniz" hazırlık çalışmaları ile şekillendirilmiştir.

Karikatür metninin "Hazırlık Çalışmaları" bölümünde yer alan 1. soruda öğrencilerden getirdikleri karikatürü anlatmaları istenmiştir. **Görsel** bağlama ait olan bir karikatür ile **sözlü** bağlama ait olan konuşmalar arasındaki etkileşim, **göstergelerarasılık** kapsamında ele alınabilir. 2. soruda öğrencilere "Karikatürün özellikleri nelerdir?" sorusu yöneltilerek bir önceki metnin "Gelecek Derse Hazırlık" basamağında gerçekleştirdikleri kaynak taramalarını sözlü bağlama taşıyarak anlatmaları istenmiştir. Yazılı kaynaklardan elde edilen verilerin yeniden düzenlenerek sözlü bağlama taşındığı bu etkinlik, **göstergelerarasılık** kapsamında çözümlenmelidir.

Karikatür metni, alt alta yerleştirilmiş üç karikatürden oluşmaktadır. K1'de öğrencilere metinde yer alan karikatürler ayrı ayrı verilmiş, onlardan bu karikatürlerde verilmek istenen mesajı yazmaları ve bu mesajı verecek yeni bir karikatür tasarlayarak çizmeleri istenmiştir. Görsel, sözlü ve yazılı bağlama yaslanan etkileşimsel yönleri ile K1, K2, K3, K4a, K4b, K4c ve K4d etkinlikleri; **göstergelerarasılık** kapsamında yorumlanabilir.

K5'te öğrencilere Reşat Nuri Güntekin'in eserlerinden biri olan Çocuklar Kitaplar Arasında Oynasın'dan **doğrudan alıntı**lanmış bir paragraf verilmiştir. K5a'da onlardan bu paragrafta boş bırakılan yerleri, uygun noktalama işaretleri ile doldurmaları istenmiştir. K5b'de öğrencilere paragraftan **doğrudan alıntı**lanan bir cümle verilmiş ve onlardan bu cümlede geçen deyimi bulmaları, bu deyimin anlamını tahmin etmeleri ve son basamakta da deyimin sözlük anlamını **doğrudan alıntı**layarak yazmaları istenmiştir. K5c'de öğrencilere paragraftan **doğrudan alıntı**lanan bir cümle verilmiş ve onlardan bu cümle ile yazarın anlatmak istediklerini yazmaları istenmiştir. Etkinlik basamakları, **doğrudan alıntı**lama süreçlerine yer verilen bölümleri ile kuramın **metinlerarasılık** boyutunda, yazarın anlatmak istediği düşüncelerin tahmin edilerek yeniden yazılması süreci ile de kuramın **ana metinsellik** boyutunun **düzyazılaştırma** basamağında anlam kazanır.

K6'da öğrencilere bir ya da birden çok cümleden kurulu 6 yapılanış verilmiş ve onlardan bu yapılanışlardan hareketle kısa çizginin ve konuşma çizgisinin kullanım amaçlarını cümlelerin altında yer alan noktalı yerlere yazmaları istenmiştir. Bu bölümde yer alan ilk yapılanıştaki 3 cümle, daha önce işlenen okuma metinlerinden biri olan Okuma Kitaplarım'dan (Ziya Osman Saba); 2 cümleden kurulu ikinci yapılanış ise daha önce işlenen okuma metinlerinden biri olan Forsa'dan (Ömer Seyfettin) **doğrudan alıntı**lanmıştır. Böylelikle işlenen okuma metinleri arasında da **metinlerarası** etkileşim köprüleri kurulmuştur.

7. Tema: Sağlık Spor

Temada "Anadolu'nun Cirit Oyunları", "Sağlıklı Yaşıyorum" ve "Cazgır" olmak üzere üç okuma metni yer almaktadır.

Anadolu'nun Cirit Oyunları metninin "Hazırlık Çalışmaları" bölümünde yer alan ilk soruda öğrencilerden kendilerine bir önceki temanın dinleme metninin "Gelecek Derse Hazırlık" bölümünde verilen "Atların Türk kültüründeki yeri ve önemi" konulu araştırmalarının sonuçlarını arkadaşlarıyla paylaşmaları istenmiştir. Bu etkinlik, kaynak taraması yoluyla ulaşılan yazılı kaynaklardan elde edilen verilerin, yeniden düzenlenerek sözlü bağlama taşınması süreçleri ile **göstergelerarasılık** kapsamında yorumlanabilir. Bölümün ikinci sorusunda öğrencilerden "Spor yapmalıyız çünkü..." yarım bırakılan cümlesini kendi düşüncelerinize göre tamamlamaları istenmiştir. Etkinlik, eksik bırakılan kısmın öğrencilere tamamlatılması yönüyle kuramın **ana metinsellik** boyutunun **genişletme** basamağına dâhil edilebilir.

Metnin sol tarafında yazarın fotoğrafının da yer aldığı bilgi kutucuğu ile metin sayfalarında yer alan, metnin içeriğine yönelik olarak oluşturulmuş görseller; kuramın **yan metinsellik** boyutunda konumlandırılabilir.

ACO1a'da öğrencilere metinde geçen bazı sözcükler, harfleri eksik olarak verilmiştir. Onlardan etkinlikte kendilerine **doğrudan alıntı**lanarak verilen sözlük anlamlarından hareketle sözcülerdeki eksik harfleri örnekteki gibi tamamlamaları istenmiştir. Etkinlik, eksik harflerin tamamlanması yönüyle kuramın **ana metinsellik** boyutunun **genişletme** basamağında; **doğrudan alıntı**lanarak verilen sözlük anlamları ile kuramın **metinlerarasılık** boyutunda; cirit oyununa ait bir sahnenin yer aldığı fotoğraftan hareketle de kuramın **yan metinsellik** boyutunda okunabilir. ACO1b'de öğrencilerden ACO1a'da geçen sözcüklerden üçünü seçerek bu sözcüklerle birer cümle kurmaları istenmiştir. ACO1a'da yer alan sözcüklerin **doğrudan alıntı**lanarak yeni cümlelerde kullanılması süreci, kuramın hem **metinlerarasılık** hem de **ana metinsellik** boyutunda anlamlandırılabilir.

ACO2'de öğrencilere metinden hareketle cevaplandırmaları istenen 8 soru verilmiştir. Bunlardan "Siz olsaydınız iki oba arasında çıkan anlaşmazlığı nasıl çözerdiniz?" şeklindeki 3. ve "Cirit oyununa hangi kuralları eklemek istersiniz?" şeklindeki 5. soru, metne yeni unsurlar eklenmesi ile şekillendirilebilecek yeniden yazma süreçlerini gerekli kıldığından kuramın **ana metinsellik** boyutunun **genişletme** basamağında anlam bulur.

ACO3'te öğrencilere 8 cümle verilmiş ve onlardan bu cümlelerde yer alan bilgilerin doğru mu yanlış mı olduğuna metinden hareketle karar vermeleri istenmiştir. Metinden **doğrudan alıntı**lanan cümlelere yer verilen etkinlik, bu yönüyle kuramın **metinlerarasılık** boyutunda değer kazanır.

ACO4'te öğrencilere Dünya Etnospor Konfederasyonu'nun geleneksel sporlarımızın günümüzde yaşatılması amacıyla Etnospor Festivali düzenlediği belirtilerek onlara festival alanı için hazırlanan bir harita verilmiştir. Öğrencilerden bu haritayı inceleyerek kendilerine yöneltilen 6 soruyu cevaplamaları istenmiştir. Etkinlik, **görsel- yazılı** bağlama yaslanan bir harita ile **yazılı** bağlama yaslanan sorulara verilen **yazılı** ve **sözlü** cevaplar arasındaki etkileşim yönüyle **göstergelerarasılık** kapsamında anlam kazanır.

ACO5'te öğrencilerden sınıf arkadaşlarının cirit oyunu hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını ve geleneksel oyunlarımızı beğenmediklerini varsaymaları ve onlara cirit oyununu tanıtan bir konuşma yapmaları istenmiştir. İşlenen yazılı bir metinden hareketle yeni bir sözlü konuşma metninin oluşturulmasının istendiği bu etkinlik, içeriğindeki sınırlılık ile birlikte düşünüldüğünde kuramın **ana metinsellik** boyutunun **indirgeme** basamağında değer bulur.

ACO6'da öğrencilere 6 cümle verilmiş ve onlardan bu cümlelerdeki yazım yanlışlarını düzelterek verilen boşluklara cümlelerin doğru biçimlerini **yeniden yazma**ları istenmiştir. Etkinlik, verilen cümlelerin **doğrudan alıntı**lanarak ancak yazım yanlışları düzeltilerek yeniden yazılması süreçlerine yaslanması yönüyle kuramın hem **metinlerarasılık** hem de **ana metinsellik** boyutunda dikkatlere sunulur.

ACO7'de öğrencilere 8 cümle verilmiş ve onlardan kutucuklarda verilen eklerden uygun olanlarını cümlelerde yer alan boşluklara yazmaları istenmiştir. Etkinlik, bu yönüyle kuramın **ana metinsellik** boyutunun **genişletme** basamağında ele alınabilir. Etkinliğin sağ tarafında yer alan cirit sporuna ait bir sahneyi yansıtan fotoğraf da **yan metinsel bir göstergedir**.

ACO8a, ACO8b ve ACO8c'de öğrencilere metinden **doğrudan alıntı**lanan cümleler verilmiş ve onlara bu cümlelerdeki ses değişikliklerine yönelik sorular yöneltilmiştir. **Metinden doğrudan alıntı**lanan cümlelere yaslanan etkinlik, bu yönüyle kuramın **metinlerarasılık** boyutunda okunabilir.

ACO9'da öğrencilere "Oyunun Adı", "Oyuncu Sayısı", "Oyun Alanı", "Oyunun Kuralları" ve "Nasıl Oynanır?" başlıkları verilmiş ve onlardan etkinlikteki boşlukları, verilen bu başlıklardan hareketle doldurarak sevdikleri bir oyunu tanıtmaları istenmiştir. Etkinlik, verilen başlıkların ele alınan oyunlardan hareketle genişletilerek yazılması süreçlerini içermesi yönüyle kuramın **ana metinsellik** boyutunun **genişletme** basamağında yer almaktadır.

Temanın ikinci metni **Sağlıklı Yaşıyorum** broşürünün okunması esnasında gerçekleştirilecek olan SY1'de öğrencilerden sağlıklı bir yaşam için yapılması ve yapılmaması gerekenleri etkinliğin ilgili alanlarına yazmaları istenmiştir. Metinden **doğrudan alıntı**lama süreçlerine başvurulabilecek bu etkinliğin kuramın **metinlerarasılık** boyutunda değerlendirilebileceği belirtilebilir.

SY2'de öğrencilere metinden hareketle cevaplaması istenen sorular yöneltilmiştir. "Tüketmekten kaçınılması gereken gıdalar hangileridir?" şeklinde ifade edilen 3. soru, öğrencilerin metinden **doğrudan alıntı** yapmalarını gerekli kıldığından kuramın **metinlerarasılık** boyutunda bulunmaktadır. "Metinde eksik bulduğunuz, sağlıkla ilgili verilmesi gereken başka bilgiler var mı? Açıklayınız" şeklinde ifade edilen 8. soru ise metne ilavelerin yapılacağı bir **yeniden yazma** sürecini gerektirdiğinden kuramın **ana metinsellik** boyutunun **genişletme** basamağında yer almaktadır.

SY3'te öğrencilere 8 görsel verilmiş ve onlardan bu görsellerden hangilerinin okunan broşür ile ilgili olduğuna karar vermeleri istenmiştir. **Yazılı bağlam**a dayalı bir broşür metni ile **görsel bağlam**a dayalı fotoğraflar arasındaki etkileşimin sorgulandığı bu etkinlik, **göstergelerarasılık** kapsamında yorumlanabilir.

SY4'te öğrencilerden SY3'te verilen görsellerden hareketle sınıf arkadaşlarına "sağlıklı yaşam" hakkında bir konuşma yapmaları, sorular sorarak arkadaşlarını da konuşmaya dâhil etmeleri istenmiştir. **Görsel bağlam**a yaslanan fotoğraflar ile **sözlü bağlam**a yaslanan konuşma metni arasındaki etkileşim, **göstergelerarasılık** kapsamında konumlandırılabilir. Etkinliğin altında verilen 6 görsel de **yan metinsel birer göstergedir**.

SY5a ve SY5b'de öğrencilere 2 görsel verilmiş ve öğrencilerden bu görsellerden hareketle "teknoloji bağımlılığının insanlara verebileceği zararları" söylemeleri ve "teknolojinin hayatımıza getirdiği yeniliklerin en faydalı şekilde nasıl kullanabileceğini arkadaşlarıyla tartışmaları" istenmiştir. **Görsel** ve **sözlü bağlam**a yaslanan bu etkileşim, **göstergelerarasılık** kapsamına dâhil edilebilir.

SY6'da öğrencilere yapraklarında "et", "sebze", "tahıl" ve "süt" yazan dört yapraklı bir yonca görseli verilmiş ve onlardan bu görselden hareketle çevrelerindeki insanların beslenme alışkanlıklarını değerlendirerek etkinliğin ilgili alanına yazmaları istenmiştir. **Yan metinsel bir**

gösterge olarak yorumlanabilecek dört yapraklı yonca görseli ile öğrencilerin değerlendirmelerde bulunacakları yazılı metinler arasındaki etkileşim**, göstergelerarasılık** kapsamında anlamlandırılabilir.

SY7'de öğrencilere Dr. Ayşe Hanım ve Dr. Mehmet Bey'e ait olduğu belirtilen iki konuşma balonu verilmiştir. Aynı cümlelerin yer aldığı iki konuşma balonu arasındaki tek fark, Mehmet Bey'in tıp terimlerinin yabancı dildeki karşılıklarını, Ayşe Hanım'ın ise Türkçelerini kullanmayı tercih etmiş olmalarıdır. Ayşe Hanım'ın konuşması için âdeta "Mehmet Bey'in konuşmasındaki terimlerin Türkçeleştirilmiş biçimlerinin kullanılarak **yeniden yazılmış** biçimidir" denilebilir. İki konuşma balonu arasındaki etkileşimi kuramın **ana metinsellik** boyutunun **biçimsel dönüşümler** basamağının **çeviri** alt başlığında okuyabilmek mümkündür. Ancak burada **çeviri** işleminin gerçekleştirildiği bölüm, metnin tamamı değil, sadece metinde geçen tıp terimleridir. SY7a'da öğrencilere "Hangi doktorun açıklamalarını daha iyi anladınız? Niçin?" sorusunun, SY7b'de "Hasta ziyaretinde dikkat etmemiz gereken kuralları yazınız. Yazınızda yabancı dillerden dilimize giren kelimelerin Türkçe karşılıklarını kullanmaya özen gösteriniz" yönergesinin yer altığı etkinliklerle öğrencilere **dil bilinci**nin kazandırılması amaçlanmıştır.

SY9'da öğrencilere "Mideniz mektup yazabilseydi size neler söylerdi?" sorusu yöneltilerek onlardan kendilerini midelerinin yerine koymaları ve onun ağzından bir mektup yazmaları istenmiştir. İşlenen broşür metninden hareketle mektup tarzında yeni bir metin oluşturulmasının istendiği bu etkinlik, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **düzyazılaştırma** basamağında ele alınabilir. Öğrencilerin kendilerini midelerinin yerine koyması, onların aynı zamanda **empati kurma becerisi**ni de geliştirecektir.

Metnin "Gelecek Derse Hazırlık" basamağında öğrencilerden sevdikleri bir sporcunun hayatı ve başarıları ile ilgili bir sunum hazırlamaları, sunumlarını görsellerle desteklemeleri ve sunumlarından önce prova yapmaları istenmiştir.

Cazgır metninin "Hazırlık Çalışmaları" bölümünün 1. sorusunda öğrencilere Atatürk'ün "Ben sporcunun zeki, çevik ve aynı zamanda ahlaklısını severim" sözü, **doğrudan alıntı**lanarak verilmiş ve onlara bu sözden ne anladıkları sorulmuştur. **Doğrudan alıntı** sürecine başvurulan etkinlik, bu yönüyle kuramın **metinlerarasılık** boyutunda anlam bulur.

Metnin sağ tarafında yer alan, "cazgır" sözcüğünün sözlük anlamının **doğrudan alıntı**lanarak verildiği kutucuk, kuramın **metinlerarasılık** boyutunda değer kazanır.

Metnin sağ alt bölümünde yer alan, şairin fotoğrafının da yer aldığı bilgilendirme kutucuğu ile metnin alt kısmında yer alan ve içeriğe uygun olarak tasarlanmış görseller, kuramın **yan metinsellik** boyutunda dikkatlere sunulur.

C1'de öğrencilere 8 sözcük ve bu sözcüklerin sözlükten **doğrudan alıntı**lanmış anlamları verilmiş ve onlardan bu sözcükleri metinde geçtikleri bağlamdan hareketle sözlük anlamları ile eşleştirmeleri istenmiştir. Sözlükten **doğrudan alıntı**lanan sözlük anlamlarına yer verilmesi ile bu etkinlik, kuramın **metinlerarasılık** boyutunda anlam kazanır.

C2'de öğrencilere metinden hareketle cevaplamaları istenen 7 soru verilmiştir. "Şiirde hangi isimler geçmektedir? Bu isimlerin şiirde yer almasının sebebi ne olabilir?" şeklinde ifade edilen 2. soruda metinde ismen anılarak **dolaylı alıntı** yoluyla güreşçilere gönderimde bulunulması, kuramın **metinlerarasılık** boyutunda değer bulur. "Sizce şiirin başlığı ile içeriği uyumlu mudur? Siz olsaydınız şiire hangi başlığı koyardınız?" şeklinde ifade edilen 5. soru ise kuramın **yan metinsellik** boyutunda ele alınabilir.

C3a'da öğrencilere 12 kelime grubu verilmiş ve onlara bu kelime gruplarından hangilerinin güreş sporundan dilimize geçmiş olabileceği sorularak örnekteki gibi işaretlemeleri istenmiştir.

Doğrudan alıntılanan birer *Deyimler Sözlüğü* maddesini andıran bu kelime grupları, kuramın **metinlerarasılık** boyutunda okunabilir. C3b'de öğrencilerden, C3a'da işaretledikleri deyimlerden biriyle cümle kurmaları istenmiştir. Etkinliğin bu basamağı, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **genişletme** basamağında anlamlandırılabilir.

C4'te öğrencilere bir önceki okuma metninin "Gelecek Derse Hazırlık" bölümünde ödev olarak verilen "Sevdiğiniz bir sporcunun hayatı ve başarıları" konulu sunumlarını yapmaları istenmiştir. **Yazılı kaynakları**n taranarak elde edilen araştırma sonuçlarının yeniden düzenlenerek **sözlü bağlam**a aktarılmasının istendiği bu etkinlik, **göstergelerarasılık** kapsamında konumlandırılabilir.

C5'te öğrencilere Mete Gazoz'a ait bir fotoğraf ile hakkında yapılmış açıklama cümleleri verilmiştir: "17 yaşındayken ülkemiz adına 2016 Rio Olimpiyat Oyunları'na katıldı. Genç yaşına rağmen okçuluk müsabakalarında gösterdiği başarıyla dikkat çekti". Ardından öğrencilere "Siz, ülkemizi olimpiyat oyunlarında temsil edecek olsanız hangi alanda yarışmak isterdiniz, niçin?" sorusu yöneltilmiştir. Etkinlik; fotoğrafa yaslanan **yeniden yazma** süreçleri ile **göstergelerarasılık,** açıklama cümlelerine yaslanan **yeniden yazma** süreçleri ile de kuramın **ana metinsellik** boyutu kapsamına dâhil edilebilir.

C6'da öğrencilerden Türk kültürünün en eski spor etkinliklerinden biri olan Kırkpınar Güreşleri'ne yurt dışında yaşayan bir arkadaşlarını davet etmek için kısa mesaj yazmaları istenmiştir. Elinde cep telefonu olan bir çocuk görseli ile desteklen etkinlik, bu yönüyle kuramın **yan metinsellik** boyutu kapsamında yorumlanabilir. Etkinlikte yer alan **yan metinsel** diğer **göstergeler**, bir yağlı güreş karikatürü, bir başpehlivanlar müsabakası afişi, Kırkpınar güreşlerinin 650. yılı için basılmış demir para görseli ve 655. Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali afişidir. İşlenen metinden hareketle kısa mesaj yazılmasının istendiği bu etkinlik, bu yönüyle kuramın **ana metinsellik** boyutunda değerlendirilebilir.

C7'de öğrencilere bir hikâyenin düğüm (gelişme) bölümü verilmiştir. Öğrencilerden sınıf olarak "serim grubu" ve "çözüm grubu" olmak üzere ikiye ayrılmaları, serim grubundaki öğrencilerin hikâyenin giriş bölümünü, çözüm grubundaki öğrencilerin de hikâyenin sonuç bölümünü Türkçe defterlerine yazmaları istenmiştir. Etkinlik, verilen metin bölümüne yeni bölümlerin eklenmesinin istenmesi yönüyle kuramın **ana metinsellik** boyutunun **genişletme** basamağında yer almaktadır.

C8'de öğrencilere bir Türkçe öğretmeni ve öğrencileri arasında sınıfta geçen bir diyalog ile şekillenen göstermeye dayalı bir metin verilerek bu metin aracılığıyla ses düşmesi ve ses türemesi olayları açıklanmıştır. Ardından öğrencilerden Cazgır metninden **doğrudan alıntı**lanarak verilen cümlelerde yer alan ses olaylarını bularak örnekteki gibi ait olduğu kutuya yazmaları istenmiştir. Etkinlik, ses olaylarının göstermeye dayalı bir metin yoluyla öğretilmesi açısından dikkate değerdir. Metinden **doğrudan alıntı**lanarak ses olayları bağlamında incelenmesi istenen cümlelerin kuramın **metinlerarasılık** boyutunda yer aldığı belirtilebilir.

8. Tema: Doğa ve Evren

Temada "Yüksek Evde Oturanın Türküsü", "Reçete" ve "Kar Tanesinin Serüveni" olmak üzere üç okuma metni bulunmaktadır.

Yüksek Evde Oturanın Türküsü metninin sol tarafında yer alan, şairin fotoğrafının yer aldığı kısa açıklama kutucuğu ile metnin sağ tarafında yer alan, içeriğe yönelik olarak oluşturulmuş görseller, kuramın **yan metinsellik** boyutunda bulunmaktadır. Ders kitabı boyunca şair ve yazarlar hakkında açıklama cümlelerinin yer aldığı kutucukları, kuramın **yorumsal üst metinsellik** boyutunda da ele almak mümkündür.

YEOT1a'da öğrencilere 7 sözcük ile boşluk doldurma satırlarının yer aldığı iki sütun verilmiştir. Öğrencilere karışık olarak verilen sözcükleri iki gruba ayırmak istediklerinde nasıl bir

gruplandırma yapacakları sorulmuştur. Etkinlikte metinden **doğrudan alıntı**lanarak verilen sözcüklerin öğrenciler tarafından **tekrar doğrudan alıntılanarak** ilgili sütunlara yerleştirilmesi süreci, kuramın **metinlerarasılık** boyutunda anlam bulur. YEOT1b'de öğrencilere sözcükleri gruplandırırken neye dikkat ettikleri sorularak hangi ölçütü merkeze aldıkları açıklığa kavuşturulmak istenmiştir.

YEOT2'de öğrencilere metinden hareketle cevaplamaları istenen sorular yöneltilmiştir. "Siz olsaydınız, şiirinizde nelerden bahsederdiniz?" şeklinde ifade edilen 3. soru, şiir metnine eklemeleri ve şiir metninden çıkarmaları gerekli kıldığından kuramın **ana metinsellik** boyutunun hem **genişletme** hem de **indirgeme** basamaklarında değer kazanır. Etkinliğin son basamağında öğrencilerden şiirle ilgili iki soru yazmaları ve arkadaşlarına sormaları istenmiştir.

YEOT3'te öğrencilere yöneltilen "Metnin görsellerini inceleyiniz. Görseller, metnin anlaşılmasına katkı sağlıyor mu? Yorumlayınız" sorusu, metnin içeriği ile görselleri arasındaki etkileşime yaslandığından kuramın **yan metinsellik** boyutunda dikkatlere sunulur.

YEOT5a'da öğrencilere çevre kirliliği üzerine hazırlanmış, açıklama cümleleri ve görsellerden kurulu bir broşür verilmiş, onlardan bu broşürü incelemeleri ve ardından inceledikleri örnekten hareketle "atık" konulu bir broşür hazırlamaları istenmiştir. Görsel ve yazılı unsurlardan kurulu bir metinden hareketle görsel ve yazılı unsurlardan kurulu yeni bir metin oluşturulması sürecine yaslanan bu etkinlik, **göstergelerarasılık** kapsamında anlam kazanır. Etkinlikte yer alan görseller, **yan metinsel birer gösterge** olarak okunabilir.

YEOT5b'de öğrencilerden "Çevreyi temiz tutmak" konusunda bir konuşma hazırlamaları, konuşmayı arkadaşlarına sunmaları istenmiştir. İşlenen **yazılı bağlam**a yaslanan bir metinden hareketle **sözlü bağlam**a yaslanan yeni bir konuşma metninin oluşturulmasının istendiği bu etkinlik, **göstergelerarasılık** kapsamında değer bulur.

YEOT6a'da öğrencilere **kaynak gösterilmeden doğrudan alıntı**lanan iki cümle verilmiş ve onlardan bu cümleleri köşeli ayracın kullanımına dikkat ederek okumaları istenmiştir. **Doğrudan alıntı** süreçlerine yer verilen etkinlik, kuramın **metinlerarasılık** boyutunda ele alınabilir. YEOT6c'de öğrencilerden, YEOT6a'da verilen örnek cümlelerden hareketle, köşeli ayraç kullanarak **iki yeni cümle yazmaları**nın istenmesi süreci, kuramın **ana metinsellik** boyutunda okunmaya uygundur.

YEOT7'de öğrencilerden okudukları şiirin ana duygusunu göz önünde bulundurarak ve görsellerden faydalanarak yeni bir şiir yazmaları istenmiştir. Görsellere yaslanan yönü ile kuramın **yan metinsellik** boyutunda anlamlandırılabilecek etkinlik, işlenen şiir metninden ve verilen görsellerden hareketle **yeni bir şiir metninin oluşturulma**sı sürecini gerekli kıldığından kuramın **ana metinsellik** boyutunun **koşuklaştırma** basamağında okunabilir.

"Farklı bir şehirde yaşayan arkadaşınızın size aşağıdaki e-postayı gönderdiğini hayal ediniz. Metindeki soruna bir çözüm üreterek arkadaşınıza bir e-posta gönderiniz. E-posta üzerindeki kime ve konu kısımlarını doldurmayı unutmayınız" şeklinde ifade edilen YEOT8, öğrencilerin günlük hayatlarında önemli bir yer tutmaya başlayan İnternet ortamlarının elektronik posta boyutu ile ders kitaplarına yansıtıldığının önemli göstergelerinden biri olarak dikkate değerdir. Verilen bir elektronik postada ifade edilen hava kirliliği ile ilgili bir soruna çözüm üretilerek **yeni bir elektronik posta yazılması**nın istendiği etkinlik, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **genişletme** basamağında konumlandırılabilir.

Reçete metninin sol üst kısmında metinde geçen "kuzukulağı" ve "yemlik" sözcüklerinin sözlükten **doğrudan alıntı**lanan anlamlarının verildiği iki kutucuk yer almaktadır. Bu kutucuklar, kuramın **metinlerarasılık** boyutu kapsamına dâhil edilebilir. Metnin sağ alt kısmında bulunan hem yazarın fotoğrafının hem de hakkında yapılan kısa açıklamaların yer aldığı kutucuk, hem **yan**

metinsellik hem de **yorumsal üst metinsellik**; metnin içeriğini yansıtan görseller ise **yan metinsellik** kapsamında yorumlanabilir.

R1'de öğrencilerden metinde geçen anlamını bilmedikleri sözcükleri belirlemeleri, bu sözcüklerin anlamlarını metinden hareketle tahmin etmeleri, sonra sözcüklerin anlamlarını sözlükten bularak yazmaları ve sözcükleri birer cümlede kullanmaları istenmiştir. Etkinlik, sözcüklerin sözlük anlamlarının **doğrudan alıntı**lanma süreçlerine yer verilmesi ile kuramın **metinlerarasılık**, sözcüklerin yeni birer cümlede kullanılmalarının istenmesi süreçleri ile de **ana metinsellik** boyutunda yer almaktadır.

R2'de öğrencilere metinden hareketle cevaplamaları istenen 5 soru yöneltilmiştir. 2. soruda öğrencilere metinden **doğrudan alıntı**lanan "ufuk turu", 5. soruda ise "maneviyat gıdaları" sözlerinin ne anlama geldiğini yorumlamaları istenmiştir. Sorularda yer alan, metinden **doğrudan alıntı**lanan sözler, kuramın **metinlerarasılık** boyutunda değerlendirilebilir. "Yazarın, insanın kendisini yenilemesi için verdiği reçeteyi kısaca anlatınız" şeklinde ifade edilen 4. soru, metnin sadece işaret edilen bir yönünün **özet**lenmesi sürecine yaslandığından kuramın **ana metinsellik** boyutunun **indirgeme** basamağında bulunmaktadır.

R3'te öğrencilere metinden **doğrudan alıntı**lanan eş ve zıt anlamlı sözcükler, karışık olarak verilmiş ve onlardan bu sözcükleri karşılarındaki anlamlar ile eşleştirmeleri istenmiştir. Etkinliğin metinden **doğrudan alıntı**lanarak verilen sözcükler ile kuramın **metinlerarasılık**; sözcükler arası eş ve zıt anlamlı dönüşüm süreçleri ile de **ana metinsellik** boyutunun **biçimsel ciddi dönüşümler** basamağında değerlendirilebileceği belirtilebilir. Etkinliğin sağ tarafında yer alan tabiat manzarası görseli de **yan metinsel bir göstergedir**.

R4'te öğrencilerden Barış Manço'nun "Nane Limon Kabuğu" şarkısını dinlemeleri ve daha sonra "Nane Limon Kabuğu şarkısında geçen tarifte neler bulunduğunu yazınız", "Nane Limon Kabuğu şarkısıyla Reçete metni arasında nasıl bir benzerlik vardır?" şeklinde ifade edilen soruları cevaplamaları istenmiştir. **Yazılı bağlam**a yaslanan bir metin ile **işitsel- sözlü bağlam**a yaslanan bir şarkı metni arasındaki etkileşime dayanan bu sorular, **göstergelerarasılık** kapsamında okunmaya uygundur.

> "Yazar, tabiatın baharda yenilenmesi gibi insanın da yenilenmek için bir reçeteye ihtiyacı olduğunu anlatmaktadır. Yazarın bu görüşüne katılıp katılmadığınızı yazarın reçetesinden **alıntılar yaparak** ve örnekler vererek **önce sözlü** olarak yorumlayınız. **Daha sonra** yorumunuzu aşağıdaki bölüme **yazınız**" (2017: 232).

Şeklinde ifade edilen R5, metinden hareketle yeni metin oluşturulması sürecine yaslanması ile kuramın **ana metinsellik** boyutunun **düzyazılaştırma basamağı**, metinden **doğrudan alıntı** yapılmasını gerekli kılması yönü ile **metinlerarasılık**; önce **sözlü bağlam**a ardından **yazılı bağlam**a yaslanan metinler oluşturulması süreçleri ile de **göstergelerarasılık** kapsamında bulunmaktadır.

R6'da öğrencilere metinden **doğrudan alıntı**lanmış cümle/ler/den kurulu 4 yapılanış verilmiştir. Öğrencilerden bu yapılanışlarda yer alan cümlelerde **koyu** yazılan sözcüklerdeki ses olaylarını ilgili yerlere yazmaları istenmiştir. Etkinlik, metinden **doğrudan alıntı**lanan yapılanışlara yaslanan yönü ile kuramın **metinlerarasılık** boyutunda anlam bulur. Etkinliğin alt kısmında yer alan tabiat manzarası görseli de **yan metinsel bir göstergedir**.

R7'de öğrencilerden kendilerine serim (giriş) bölümü verilen bir hikâyeyi tamamlamaları ve hikâyelerine uygun bir başlık koymaları istenmiştir. Etkinlik, hikâyenin eksik bölümlerinin tamamlanması süreçleri ile kuramın **ana metinsellik** boyutunun **genişletme** basamağında;

tamamlanmış içeriğe uygun bir başlık bulunması süreci ile de **yan metinsellik** boyutunda değer kazanır.

Metnin "Gelecek Derse Hazırlık" basamağında öğrencilerden işlenecek bir sonraki okuma metni ile bağlantılı olarak "yağış türlerini ve yağış türlerinin nasıl oluştuğunu araştırmaları" istenmiştir.

İranlı yazar Samed Behrengi tarafından Farsça yazılarak Mayis Alizade tarafından Türkçeye çevrilen **Kar Tanesinin Serüveni** metni, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **biçimsel dönüşümler** basamağının **çeviri** alt başlığında okurun dikkatine sunulur.

Metnin "Hazırlık Çalışmaları" bölümünde yer alan, "Yağış türlerinin oluşumuyla ilgili bildiklerinizi anlatınız" şeklinde ifade edilen 3. soruda bir önceki okuma metninin "Gelecek Derse Hazırlık" basamağı için gerçekleştirilen **yazılı bağlam**a dayalı kaynak taramasından elde edilen verilerin yeniden düzenlenerek **sözlü bağlam**a taşınması süreci söz konusudur. Etkinlik, bu yönüyle **göstergelerarasılık** kapsamında ele alınabilir.

Metnin sol tarafında yazar hakkında kısa bilgi ile yazarın fotoğrafına yer verilen kutucuk, kuramın hem **yan metinsellik** hem de **yorumsal üst metinsellik** boyutunda; metin sayfalarına yerleştirilen ve metnin içeriğine yaslanan görseller ise kuramın **yan metinsellik** boyutunda okunabilir.

KTS1'de öğrencilere metinden **doğrudan alıntı**lanan 4 sözcük ile sözlükten **doğrudan alıntı**lanmış sözcük anlamları verilmiştir. Öğrencilerden verilen sözcükleri, sözlük anlamları ile eşleştirmeleri istenmiştir. Etkinlik, **doğrudan alıntı**lanan sözlük anlamları ve sözcükler ile kuramın **metinlerarasılık** boyutunda anlamlandırılabilir.

KTS2'de öğrencilere 6 cümle verilmiş ve onlardan bu cümlelerde **koyu** yazılan eş sesli (sesteş) sözcükleri (ay, ben, yaz, gür, kar, el) farklı anlama gelecek şekilde birer cümlede kullanmaları istenmiştir. Etkinlik, eş sesli sözcükler arası anlam ilişkilerine yaslanan **yeniden yazma** süreçleri ile kuramın **ana metinsellik** boyutunda konumlandırılabilir.

KTS3'te öğrencilere metinden hareketle cevaplamaları istenen 5 soru yöneltilmiştir. "Sizce metinde hayal ürünü unsurlara yer verilmiş midir? Örnek vererek açıklayınız" şeklinde ifade edilen 4. soru, içeriğe ait sadece bir unsur ile sınırlandırıldığından kuramın **ana metinsellik** boyutunun **indirgeme** basamağında; metinden **doğrudan alıntı**lanan örnekler ile şekillendirileceğinden **metinlerarasılık** boyutunda yer almaktadır. "Metinde anlatılan kar tanesinin oluşum aşamaları ile kar tanesinin gerçek oluşum aşamaları arasında benzerlik var mıdır? Anlatınız" şeklinde ifade edilen 5. soru ise kar tanesinin gerçek oluşum sürecinin anlatıldığı **nesnel** kaynaklar ile aynı sürecin bir edebî metne taşınmış **öznel** biçimi arasındaki **ana metinsel** ciddi **biçimsel** ve **anlamsal/ izleksel dönüşüm süreçleri**nin işletilmesini gerekli kılmaktadır.

KTS4'te öğrencilere kar tanesinin başına gelenleri anlatan 5 görsel, karışık olarak verilmiş, öğrencilerden bu görselleri metinden yararlanarak sıraya dizmeleri istenmiştir. **Yazılı metin** içerisinde işlenen aşamalı yapılanışın karışık verilen **görsel**ler ile eşleştirilmesinin istendiği etkinlik, **yazılı** ve **görsel bağlam**a yaslanan yönü ile **göstergelerarasılık** kapsamında bulunmaktadır. Etkinlik, içerik- görsel eşleştirmesine/ dönüşümüne yaslanan yönü ile de kuramın **yan metinsellik** boyutunda ele alınabilir.

KTS5'te öğrencilerden kendilerine verilen bölüme **Kar Tanesinin Serüveni** metninin **özet**ini yazmaları istenmiştir. Gerçekleştirilen bu **özetleme** çalışması, kuramın **ana metinsellik** boyutunun **indirgeme** basamağında okunmaya uygundur.

KTS6'da öğrencilere "**Gerçek hayatta karşılaşılabilecek durumlar"** ve **"Gerçek hayatta karşılaşılamayacak durumlar"** başlığını taşıyan iki kutucuktan oluşan bir tablo verilmiş ve onlardan bu tabloyu metinden yararlanarak doldurmaları istenmiştir. Metnin içeriğine yönelik olarak sınırları belirlenen iki noktaya odaklanılan etkinlik, bu yönüyle kuramın **ana metinsellik** boyutunun **indirgeme** basamağı; etkinliğin gerçekleştirilmesi süreci, metinden **doğrudan alıntı**lar yapılmasını gerekli kıldığından kuramın **metinlerarasılık** basamağı kapsamında yorumlanabilir.

KTS7'de öğrencilere Ankara iline ait 5 günlük hava tahmin raporu verilmiş, onlardan tabloyu incelemeleri istenmiştir. Tablonun hemen altında tabloda yer alan görseller ve anlamları (az bulutlu, parçalı bulutlu ve yağışlı) sunulmuştur. KTS7a'da öğrencilerden kendilerine yöneltilen iki soruyu tabloya göre cevaplamaları istenmiştir. Tabloda yer alan **görsel**lerden elde edilen verilerle soruların hem **yazılı** hem **sözlü** olarak cevaplanması süreci, **göstergelerarasılık** kapsamında anlam bulmaktadır.

KTS7b'de öğrencilere örnek bir tablo yorumu verilmiş (25 Nisan Salı günü Ankara'da en düşük sıcaklığın 0 derece, en yüksek sıcaklığın 13 derece olacağı tahmin ediliyor. Parçalı bulutlu bir hava bekleniyor.) ve onlardan bu örnekte olduğu gibi bir konuşma hazırlayarak tabloyu yorumlamaları istenmiştir. **Görsel**lerden ve **yazılı** bilgilerden kurulu bir tablodan elde edilecek verilerle **sözlü bağlam**a yaslanan bir **konuşma** metninin oluşturulacağı etkinlik, **göstergelerarasılık** kapsamında değer kazanmaktadır.

KTS8'de öğrencilerden sınıfta üçerli gruplar oluşturarak her grubun kar tanesine **yeni bir serüven** yazmaları istenmiştir. Ancak gruptaki 1. kişi hikâyenin **başlangıc**ını, 2. kişi **gelişim**ini, 3. kişi ise **sonuc**unu yazacaktır. Hikâye tamamladıktan sonra sınıfta okunacaktır. İşlenen metinden hareketle **yeni bir metin oluşturulması**nın istendiği etkinlik, kuramın **ana metinsellik** boyutunda dikkatlere sunulmuştur. 1. kişinin yazdığı **başlangıç** bölümüne 2. kişinin **gelişme** bölümünü eklemesi; 3. kişinin de giriş ve gelişme bölümlerinden hareketle hikâyeye **sonuç** bölümü yazması işlemleri, kuramın **ana metinsellik** boyutunda değerlendirilebilecek **iç içe geçmiş genişletme süreçleri** olarak da yorumlanabilir.

2017 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda **Ders Kitaplarına Alınacak Metinlerin Nitelikleri** başlığının 9. maddesi, "Metinlerdeki eğitsel yönden uygun olmayan ifadeler (argo ve küfür, **olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar,** cinsellik, **şiddet** vb. içeren unsurlar) metnin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla çıkarılmalıdır" şeklinde ifade edilmektedir (2017: 21). Metinde yer alan "Yere iyice yaklaştık. O sırada **eli sopalı** bir çocuk gördüm. **Küçük bir köpeğe saldırıyordu.** Çocuğun yaptığını **doğru bulmadım.** Bu yüzden oraya inmek istemedim. Rüzgârın beni öteye savurmasını diledim" cümleleri, hayvanlara yönelik **olumsuz örnek oluşturabilecek bir davranış ve şiddet** içerdiğinden –bu davranışın doğru olmadığı metinde önemle vurgulanmış olsa bile- bu cümlelerin metnin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla ders kitabından çıkarılması teklif edilebilir. Nitekim "[Çocuk] [k]itaplar[ın]da, yaşamın tüm sorunlarının çözümünde, iletişim kurmanın genelgeçer bir yol olduğu çocuklara duyumsatılmalı; kurgulanan olaylarda şiddet, kaba güç bir sorun çözme yöntemi olarak belirmemelidir" (Sever, 2009: 56).

Bu konuda aynı yazar tarafından ortaya konulan bir başka görüş ise şu yöndedir: "Kitaplarda yaşamın bir gerçeği olduğu düşüncesiyle şiddet olgusuna da yer verilebilir. Ancak olay kurgusunda çocukların yaş ve gelişim özellikleri de göz önünde bulundurularak yer verilen şiddet ögeleri, çocukları şiddete karşı neler yapılması gerektiği konusunda duyarlı kılmalı, onlarda şiddet ve kaba güce karşı bir anlayış oluşturabilmelidir" (Sever, 2017: 199). Metinde geçen "Çocuğun yaptığını **doğru bulmadım**. Bu yüzden oraya inmek istemedim. Rüzgârın beni öteye savurmasını diledim" cümleleri, şiddetin olumsuzlanması ve şiddet ortamlarından uzak durulması gerektiği mesajının verilmesi açısından öğrencilerde farkındalık oluşturulmasında kullanılabilecek cümleler olarak değerlendirilebilir.

6. Sonuç

*2017 Türkçe Dersi Öğretim Programı'*na uygun olarak hazırlanan *Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*nda Metinsel Aşkınlık İlişkileri Kuramı ve alt boyutlarının izinin sürüldüğü bu çalışmada gerçekleştirilen analiz süreci bir bütün olarak değerlendirildiğinde ulaşılan ilk önemli sonuç, ders kitabında **yorumsal üst metinsellik** hariç kuramın bütün alt boyutlarına yönelik olarak düzenlenmiş etkinliklerin tespit edilmiş olmasıdır. Etkinliklerde **yorumsal üst metinselliğin** ancak **kısmî izleri**ne rastlanabilmiştir. Buradan hareketle hazırlanacak yeni ders kitaplarına işlenecek metinlerin yazarlarının ve edebiyat eleştirmenlerinin metin hakkında gerçekleştirdikleri yorum ve değerlendirmelerin eklenerek bunların **metnin yeniden anlamlandırılması süreci**nde kullanılması gerektiği belirtilebilir.

Bu kısımda bütün metinlerin işleniş basamaklarında dikkati çeken ortak unsurları özetlemek gerekir. Metinlerin "Hazırlık Çalışmaları" ve "Gelecek Derse Hazırlık" bölümleri, daha çok **kısmî** bir **yorumsal üst metinselliğin** öğrenciye bırakılmış hâli gibidir. Etkinlikler bölümünün ilk iki basamağında kuramın **metinlerarasılık**, 3 ve 4. etkinliklerde **metinlerarasılık** ve **ana metinsellik**, 6- 10. etkinliklerde ise ağırlıklı olarak sırasıyla **ana metinsellik**, **yan metinsellik** ve **metinlerarasılığın** izlerinin görüldüğü ifade edilebilir. Kuramın okuma etkinliklerine en az yansıtılan boyutunun ise **üst metinsellik** olduğu vurgulanmalıdır.

Belirtilmesi gereken bir diğer önemli nokta, ders kitaplarındaki metinlere yönelik olarak düzenlenecek metinlerarasılık etkinliklerinde bu konu üzerinde çalışmış ve uygulamaya dönük veriler ortaya koymuş kuramcıların sistematik verilerinden yararlanılması gerektiğidir. Bu etkinlikler, hem eğitim bilimlerinin hem konu alanının hem öğretim programı kazanımlarının hem de metinlerarasılık kuramcılarının verileri ışığında düzenlenmiş bir **sentez**e yaslanmalıdır. **Elde edilen veriler, incelenen etkinliklerin metinlerarasılık konusunda kuramsal anlamda bir sistematikliği yansıtmamakla birlikte metinlerarasılık üzerine ortaya konmuş farklı kuramların verilerinden kısmen izler taşıdığını göstermektedir.** Metinlerarası bağlantıları daha sistemli bir hâle getirecek çalışmalar yapılabilmesi için bu konuda kuramsal ve uygulamaya dönük çalışma yapan araştırmacılar ile işbirliği yapılmalıdır. Özellikle uygulamaya dönük veriler ortaya koyan metinlerarasılık kuramcılarının her birinin yeniden okuma, anlamlandırma ve metin çözümleme terimleri ayrıntılı biçimde incelenmeli, ders kitabında yer alan her bir metin, hangi kuramın verilerine uygun sistematik etkinlikler düzenlenmesine elverişli veriler sunuyor ise o metne yönelik olarak o kuram ışığında etkinlikler düzenlenmelidir.

Analiz sürecinde okuma metinlerinin işleniş basamaklarına yerleştirilen dinleme/ izleme metinlerinin varlığı ile konuşma ve yazma etkinlikleri; ders kitabında temel dil becerileri arasında kesin çizgilerle belirgin kılınmış bir ayrıştırmanın yerine **beceriler arası geçişkenliğe yaslanan bir bütünselliğin tercih edildiğini** yansıtması açısından dikkate değerdir.

KAYNAKÇA

Basılı Kaynaklar

Ağın Haykır, H.; Kaplan, H.; Kıryar, A.; Tarakçı, R.; Üstün, E. (2017). *Ortaokul 5 Türkçe Ders Kitabı.* İstanbul: Bilnet Matbaacılık.

Aktulum, K. (1999). *Metinlerarası İlişkiler.* Ankara: Öteki Yayınevi.

Aktulum, K. (2011). *Metinlerarasılık/ Göstergelerarasılık.* Ankara: Kanguru Yayınları.

Akyol, H. (2010). *Yeni Programa Uygun Türkçe Öğretim Yöntemleri.* (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Arıcı, A. F. (2012). *Okuma Eğitimi.* Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Aydın, G.; Bağcı Ayrancı, B. (2018). Reading Preferences of Middle School Students, *World Journal of Education, 8(2),* p.127- 139, ISSN: 1925-0746, www.sciedupress.com, DOI Number: doi:10.5430/wje.v8n2p127, Canada: Sciedu Press.

Başpınar Yörük, N. (2013). 6. Sınıf Türkçe Dersi Okuma Etkinliklerinde Yaratıcılığı Geliştirme Yöntemlerinin Kullanımına İlişkin Bir İnceleme, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı Türkçe Öğretmenliği Bilim Dalı, Konya.

Durmuş, G. (2015). "Masaldan Şiire ve Hikâyeye: Cahit Sıtkı'nın Abbas Hikâyesini Metinselaşkınlık İlişkileri Kuramı'na Göre Anlamlandırma". *Folklor/ Edebiyat, 21(84),* 223- 232.

Durmuş, G. (2012). "Alageyik'ten Yaralı Geyik'e Metinsel- Aşkınlık (Transtextualité) İlişkileri". *Millî Folklor, 24(96),* 116- 128.

Gün, M. (2012). İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Dersi Okuma Etkinliklerinde Karşılaşılan Sorunlar, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4, Fall 2012,* p. 1961-1977, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: 10.7827/TurkishStudies.3939, ANKARA-TURKEY.

Güneş, F. (2013b). "Türkçe Öğretiminde Metin Seçimi". *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 1(1),* 1- 12.

Güneş, F. (2013c). "Türkçede Metin Öğretimi Yerine Metinle Öğrenme". *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı, 6(11),* 603- 637.

Güneş, F. (2013a). *Türkçe Öğretimi Yaklaşımlar ve Modeller.* Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi.* (20. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.

Karatay, H. (2011). *Okuma Eğitimi Kuram ve Uygulama.* Ankara: Berikan Yayınevi.

Sever, S. (2009). "Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Temel Özellikler". *İlköğretimde Çocuk Edebiyatı* içinde. (Editör: Zeliha Güneş). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları. 39-65.

Sever, S. (2017). *Çocuk ve Edebiyat.* İzmir: Tudem Yayınları.

Ülper, H. (2010). *Okuma ve Anlamlandırma Becerilerinin Kazandırılması.* Ankara: Nobel Yayınları.

Yıldırım, A.; Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yıldız, C.; Okur, A. (2010). İlköğretim Okullarındaki Okuma Etkinliklerinde Göz Ardı Edilen Bir Konu: Sözcük Öğretimi, *TÜBAR, XXVII, Bahar, 2010,* p. 753- 773, NİĞDE- TURKEY.

Yozgat, E. E. (2016). Göstergebilimsel Çözümleme Yönteminin Türkçe Dersi Okuma Etkinliklerine Uyarlanması, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı Türkçe Eğitimi Bilim Dalı, Ankara.

İnternet Kaynakları

MEB (2017). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1,2,3,4,5,6,7 ve 8. Sınıflar).* Ankara.<http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812312239736T%C3%BCrk%C3%A7e%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%202017.pdf> adresinden 07.05.2018 tarihinde erişilmiştir.

MEB (2018). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1,2,3,4,5,6,7 ve 8. Sınıflar).* Ankara.<http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812312239736T%C3%BCrk%C3%A7e%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%202018.pdf> adresinden 07.05.2018 tarihinde erişilmiştir.

Uluslararası Uzay İstasyonunda Günlük Yaşam. <https://www.youtube.com/watch?v=5Z8YF6A1lhg> adresinden 15.01.2018 tarihinde erişilmiştir.